

Misioni Ndërkombëtar i Vëzhgimit të Zgjedhjeve ENEMO

Zgjedhjet Lokale, 17 tetor - Kosovë 2021

DEKLARATA E KONSTATIMEVE DHE PËRFUNDIMEVE PARAPRAKE

18 Tetor 2021

Zgjedhjet Lokale të vitit 2021 janë mbajtur në një mjedis të qetë, pavarësisht tensioneve në Veri dhe pasigurive rreth shtyerejs së mundshme të zgjedhjeve për shkak të COVID-19. Megjithatë, vonesat e vazhdueshme në kryerjen e reformave zgjedhore, kanë çuar deri në pikën ku rregullat janë të paqarta dhe konfliktuale, gjë që ndikon në sigurinë juridike. Administrata zgjedhore është e centralizuar në një masë të madhe, me përgjegjësi, barrë dhe fuqi të konsiderueshme që i është caktuar KQZ-së. Mekanizmat efektivë të mbikëqyrjes, veçanërisht që kanë të bëjnë me regjistrimin e votuesve dhe financimin e fushatës zgjedhore, mbeten për t'u zbatuar.

Më 18 shtator, Rrjeti Evropian i Organizatave të Monitorimit të Zgjedhjeve (ENEMO), pas akreditimit zyrtar nga Komisioni Qendror Zgjedhor i Kosovës (KQZ), vendosi Misionin Ndërkombëtar të Vëzhgimit të Zgjedhjeve (IEMO) në Kosovë për të vëzhguar Zgjedhjet Vendore të 17 Tetorit 2021.

ENEMO ka vendosur gjithsej gjashtë ekspertë të Ekipit Qendror, prej të cilëve pesë janë vendosur në Prishtinë. Misioni udhëheqet nga Z. Pierre Peytier. Shtrirja e IEMO-së është e kufizuar në gamë, dhe nuk ka vëzhgues shtesë të angazhuar me afat të gjatë apo të shkurtër dhe, si rezultat, nuk është kryer një vëzhgim gjithëpërfshirës i procesit të votimit dhe numërimit të votave në ditën e zgjedhjeve. Megjithatë, misioni ka siguruar informacion mbi përgatitjen dhe zhvillimin e zgjedhjeve, dhe ka vëzhguar disa vendvotime të caktuara në ditën e votimit.

Për më tepër, deri më 15 tetor, ekspertët e ENEMO CT kanë mbajtur 54 takime me organet e menaxhimit të zgjedhjeve, partitë politike, kandidatët për zgjedhje, zyrtarë shtetërorë, media dhe me organizatat vendore të shoqërisë civile.

Misioni i ENEMO-së ka qenë monitorimi dhe vlerësimi i mjedisit të përgjithshëm politik dhe elektoral, respektimi i të drejtave për të zgjedhur dhe kandiduar për zgjedhje, sjellja e organeve të

menaxhimit të zgjedhjeve, fushata, barazia gjinore, proceset e votimit dhe numërimit, zgjidhjet e mosmarrëveshjeve zgjedhore dhe aspekte të tjera vendimtare të këtij procesi, bazuar në standardet ndërkombëtare për zgjedhje demokratike dhe kornizën ligjore të Kosovës.

Kjo Deklaratë Preliminare bazohet në gjetjet e ENEMO-së që nga periudha parazgjedhore dhe deri tek Dita e Zgjedhjeve. Misioni do të qëndrojë në vend deri në përfundimin e procesit zgjedhor për të vëzhguar komunat ku do të ketë raunde të dyta dhe do të përcjellë zhvillimet paszgjedhore. Një raport përfundimtar, duke përfshirë një vlerësim të plotë, i cili do të bazohet pjesërisht në zhvillimin e fazave të mbetura të zgjedhjeve, gjetjet më të hollësishme, duke përfshirë këtu dhe rekomandimet e analistëve të misionit, do të publikohen brenda gjashtëdhjetë ditëve nga certifikimi i rezultateve finale.

Misioni vëzhgues ndërkombëtar i ENEMO-së për Zgjedhjet Lokale të vitit 2021 në Kosovë, mbështetet financiarisht nga National Endowment for Democracy (NED). Përmbajtja e këtij dokumenti është përgjegjësi vetëm e ENEMO-së dhe nuk e përfaqëson domosdoshmërisht pozicionin e donatorit.

Përfundimet Paraprake

Periudha parazgjedhore ishte përgjithësisht e qetë dhe paqësore, përveç tensioneve në Veri, përderisa Dita e Zgjedhjeve u zhvillua kryesisht në përputhje me legjislacionin dhe standardet ndërkombëtare. Misioni nuk e vëzhgoi në mënyrë gjithëpërfshirëse ditën e zgjedhjeve, por ishte në gjendje të vëzhgonte në një numër vendvotimesh të zgjedhura në Prishtinë, Graçanicë, Kishnicë dhe Mitrovicën Veriore. Në përgjithësi, incidentet e vogla në ditën e votimit nuk duket se ndikuan në rezultatet e zgjedhjeve. Procesi i numërimit përfundimtar të rezultateve mbetet për t'u kryer, dhe misioni do të vazhdojë të vëzhgojë në mes të dy raundeve, së bashku me çdo balotazh të mundshëm për kryetarë të komunave.

Korniza ligjore në fuqi rregullon aspektet më të rëndësishme të procesit zgjedhor dhe si e tillë mund të sigurojë zhvillimin e zgjedhjeve në përputhje me standardet demokratike. Megjithatë, një sërë rregullash kërkojnë rishikim dhe përmirësim në mënyrë që të shmanget paqartësia, të sigurohet zhvillim më i qetë i zgjedhjeve dhe të përmirësohet mjedisi elektoral. Gjatë viteve të fundit, reforma zgjedhore ka dështuar disa herë, duke penguar kështu miratimin e ndryshimeve përkatëse në legjislacion. Prandaj, ato çështje që kërkojnë ndryshime përkatëse përfshijnë, por nuk kufizohen në zgjidhjen e mosmarrëveshjeve zgjedhore, financimin dhe raportimin e fushatës, fushatën zgjedhore, keqpërdorimin e burimeve shtetërore, listën dhe përshtatshmërinë e votuesve, etj.

Komisioni Qendror i Zgjedhjeve ka arritur të përgatisë raundin e parë të zgjedhjeve në mënyrë efektive dhe të kryejë detyrat në përputhje me afatet e përcaktuara, në mesin e sfidave të ballafaquara nga procedurat e prokurimit dhe një numri të madh të aktiviteteve "hetimore" në lidhje me kandidatët dhe regjistrimin e votuesve dhe verifikimin e përshtatshmërisë së tyre. KQZ-ja nuk nxori ndonjë rregullore të veçantë në lidhje me pandeminë COVID-19, përveç zbatimit të masave të përcaktuara nga Qeveria.

Puna e KQZ-së ishte kryesisht transparente dhe seancat e saj ishin të hapura për vëzhgues. Megjithatë, shumë proces-verbale nga seancat e KQZ-së, dhe një numër vendimesh të KQZ-së dhe të dhëna të tjera të lidhura me zgjedhjet nuk u postuan në faqen e internetit të KQZ-së në mënyrë të duhur, përderisa asnjë nga procesverbalet e seancave nuk u vunë në dispozicion në gjuhën serbe. KQZ-ja organizoi edukimin e votuesve për raundin e parë të zgjedhjeve, duke synuar kategori të ndryshme votuesish dhe duke përdorur mjete të ndryshme komunikimi, përfshirë mediat sociale dhe tradicionale, në të dy gjuhët zyrtare.

Sistemi i administrimit të zgjedhjeve në Kosovë është shumë i centralizuar dhe shumica e aktiviteteve dhe vendimeve në lidhje me zgjedhjet merren nga KQZ-ja. KKZ-të kanë një rol mjaft teknik, madje edhe në zgjedhjet lokale, gjë që ushtron presion dhe ngarkesë shtesë mbi Sekretariatën e KQZ-së dhe stafin e tyre.

Përderisa ligji nuk është saktësisht determinues dhe i qartë në lidhje me formimin e niveleve më të ulëta të administratës zgjedhore (KKZ-ve dhe KVV-ve), KQZ-ja krijoi të gjitha KKZ-të dhe KVV-të në kohë dhe pa probleme të mëdha, dhe pa ankesa nga konkurrentët e zgjedhjeve. KQZ-ja bëri përpjekje të trajnojë të gjithë komisionerët për këto zgjedhje.

Asnjë sfidë e patejkalueshme në lidhje me regjistrimin e kandidatëve nuk u vërejt nga ENEMO për këto zgjedhje dhe procesi u duk përgjithësisht gjithëpërfshirës, edhe pse jashtëzakonisht i rëndë për

Sekretariatit e KQZ-së që duhet të verifikojë përshtatshmërinë e secilit kandidat. Kandidatët që nuk u certifikuan kryesisht u refuzuan për shkak të dosjes penale.

ENEMO nuk ka parë ndonjë përmirësim në cilësinë e listës së votuesve në krahasim me zgjedhjet e mëparshme të monitoruara nga misionet e tij të monitorimit të zgjedhjeve. Lista e Votuesve dhe në këtë mënyrë Regjistri Civil në të cilin është e bazuar, paraqet një sfidë të madhe për proceset zgjedhore në Kosovë, duke ndikuar në punën e KQZ-së dhe besimin e përgjithshëm të publikut në zgjedhje dhe kërkon përmirësime urgjente legjislative dhe teknike, veçanërisht në lidhje me heqjen e personave të vdekur dhe përfundimin e procesit të unifikimit të adresave të rrugëve në të gjithë vendin.

Verifikimi i kërkesave të aplikimit jashtë Kosovës dhe përshtatshmërisë së votuesve ishte një proces jashtëzakonisht kërkuar për KQZ-në, veçanërisht duke pasur mijëra kërkesa dhe një periudhë të kufizuar në dispozicion për këtë detyrë. Procesi i aplikimit dhe votimit jashtë Kosovës lë hapësirë për gabime të mundshme dhe keqpërdorime, pasi i mungojnë mekanizmat mbrojtës dhe transparenca adekuate, ndërsa kapacitetet ligjore dhe njerëzore të KQZ-së për të kryer hetimet e aplikantëve janë gjithashtu të diskutueshme, ndoshta duke i dhënë fuqi diskrecionale Sekretariatit të KQZ-së.

Fushata u karakterizua si e qetë nga të gjithë bashkëbiseduesit e ENEMO-së, ndërsa shumica dërrmuese e buxhetit të fushatës e të gjitha subjekteve politike u drejtua drejt fushatës në media sociale. Kufizimet lidhur me parandalimin e përhapjes së COVID-19 ndikuan në fushatë, e cila ndaloi takimet dhe tubimet masive nga subjektet politike. Pavarësisht që këto masa kanë për qëllim zvogëlimin e rreziqeve të infektimit me koronavirus, ato nuk i penguan subjektet politike për organizimin e ngjarjeve për fushatën. Shpërfillja e subjekteve politike për shëndetin e votueseve të përfshirë në ngjarje të tilla është një arsye për shqetësim, ashtu si është dhe kufizimi i vendosjes të sanksioneve të vëna.

Derisa mjedisi i fushatës midis partive të shqiptarëve të Kosovës ishte i ndryshëm dhe konkurrues, Lista Serbe dukshëm ka mbizotëruar mjedisin politik të komunitetit serbë të Kosovës. Gjatë debateve televizive të organizuara nga disa media, komunat kanë pasur mundësinë të paraqesin platformat e tyre politike dhe të diskutojnë një sërë temash të rëndësishme për komunitetet lokale. Në përgjithësi, gjuha e përdorur në debate ishte e moderuar me pak përjashtime të gjuhës nxitëse të përdorur ndaj kandidatëve të tjerë.

ENEMO ngre shqetësimin lidhur me keqpërdorimin e pretenduar të burimeve administrative që shpesh ndërlidhen me presionin ndaj punonjësve publikë dhe blerjes së votes, paski kjo ndikon negativisht të votuesit për të ushtruar lirshëm dhe të drejtën e tyre për të votuar. Përveç kësaj, ENEMO vëren se korniza ligjore nuk ofron mekanizma të mjaftueshëm për parandalimin e keqpërdorimit të burimeve administrative, të tilla si sigurimi i një liste të shkeljeve dhe sanksioneve të mundshme në këtë drejtim, gjë që kufizon transparencën dhe ndikon në integritetin e procesit zgjedhor.

Kur bëhet fjalë për financimin e fushatës, ENEMO konsideron se korniza përmban mangësi të shumta në aspektin e mbikëqyrjes efektive, transparencës, dhe nuk siguron llogaridhënie të duhur të partive politike. Dispozitat ligjore nuk rregullojnë llojet e donacioneve përveç donacioneve financiare, të tilla si donacionet të dhurara, si dhe mekanizmat për të identifikuar dhe kontrolluar mallrat dhe shërbimet e ofruara falas ose nën vlerën e tregut, ose të paguara në të holla. Korniza ligjore nuk është plotësisht në përputhje me standardet ndërkombëtare për financimin e fushatës, kryesisht kur analizojmë rekomandimet e GRECO-s për financimin e fushatës. ENEMO thekson se nuk është paraqitur ndonjë

mekanizëm për të mbikqyrur efektivisht dhe verifikojë mënyrën e mbledhjes së fondeve, veçanërisht në qoftë se shumatat tejkalojnë kufirin e përshkruar nga një donator individual apo një entitet.

ENEMO ngre shqetësime shtesë lidhur me kërkesën që subjektet politike të paraqesin raportin e tyre financiar të fushatës brenda 45 ditëve pas zgjedhjeve, e cila minon transparencën financiare të fushatës para Ditës së Zgjedhjeve dhe parandalon informimin e votuesve mbi financimin e subjekteve politike në kohën e duhur. Në fund, ENEMO vëren se qëllimi i procesit të auditimit është ndërprerë nga vonesa të mëdha, përderisa parregullsitë e gjetura në shumë raporte financiare të subjekteve politike nuk janë sanksionuar siç duhet, pavarësisht mekanizmave ligjorë që i ka në dispozicion KQZ-ja.

Skena mediatike e Kosovës është shumë e larmishme, pavarësisht mungesës së transparencës në lidhje me pronësinë e mediave, e cila vitet e fundit ka lulëzuar me mediat online. Burimi kryesor i informacionit mbetet televizioni, përveç mediave online dhe mediave sociale. Para pandemisë, Kosova kishte pesë gazeta ditore me tirazh të vogël. Pandemia COVID-19 i dha fund botimeve të shtypura; ka vetëm versione online. Politikanët kryesisht përdorin mediat sociale në komunikimin politik, veçanërisht Facebook-un, rrjeti social më i përdorur në Kosovë. Të gjithë bashkëbiseduesit e mediave të ENEMO-së ngritën shqetësimet në lidhje me përhapjen e dezinformatave dhe propagandës në mediat sociale dhe mungesën e kontrollit mbi mediat sociale në Kosovë.

Qasja në informacion mbetet e kufizuar pavarësisht rregullave ligjore, pasi shumë bashkëbisedues nga mediat deklaruan se Qeveria nuk është transparente në mënyrë të mjaftueshme dhe e hapur për bashkëpunim me mediat. Në përgjithësi, gazetarët kanë vështirësi të marrin informacion zyrtar mbi tema të rëndësishme, përfshirë lajmet politike. Në një pikë pozitive, siç u tha nga të gjithë bashkëbiseduesit e mediave të ENEMO, KQZ-ja ka qenë shumë bashkëpunuese dhe e përgjegjshme.

Për rritjen e angazhimit të grave në politikë, kërkesa minimale e kuotës gjinore prej 30 përqind është një mekanizëm i rëndësishëm. Megjithatë, kjo kërkesë e përcaktuar në Ligjin për Zgjedhjet e Përgjithshme nuk është në përputhje me standardin 50 përqind të përfaqësimit gjinor të parashikuar nga Ligji për Barazinë Gjinore. Të gjitha subjektet politike respektuan kërkesën minimale të kuotës gjinore, megjithëse përfshirja e grave në zgjedhje nuk është ende e lartë me vetëm 8.43 përqind të grave kandidatë për zgjedhjet për Kryetar të Komunës dhe 37.25 përqind të grave kandidatë për zgjedhjet e Kuvendeve Komunale.

Legjislacioni parashikon rregulla për pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara në zgjedhje. Sidoqoftë, normat ekzistuese ligjore nuk janë të mjaftueshme as për të siguruar informacion në lidhje me procesin zgjedhor në vazhdimësi për personat me aftësi të kufizuara në formatin e përshtatur për nevojat e tyre dhe as nuk kontribuon në pjesëmarrjen e tyre të pavarur në zgjedhje. Qasja fizike e vend votimeve mbetet ende një nga pengesat kryesore për personat me aftësi të kufizuara për të votuar në mënyrë të pavarur në vend votime.

Gjykimi i ankesave rregullohet gjerësisht nga legjislacioni parësor dhe dytësor. Pavarësisht nga kjo, normat ligjore ekzistuese nuk garantojnë plotësisht të drejtën për mjete juridike efektive kryesisht për shkak të afateve të ngushta për paraqitjen dhe gjykimin e ankesave. Legjislacioni është gjithashtu i paqartë dhe mund të shkaktojë keqkuptime në lidhje me llojet e ankesave dhe afatet e tyre.

Prapavija

Zgjedhjet lokale të 17 tetorit 2021 ishin planifikuar të mbaheshin me Dekret të Presidentes Vjosa Osmani më 2 qershor 2021. Këto ishin zgjedhjet e katërta lokale që u mbajtën pas shpalljes së pavarësisë së Kosovës në shkurt të vitit 2008.

Zgjedhjet lokale u mbajtën për të zgjedhur krerët e komunave së bashku me këshilltarët komunal dhe gjithësel ishin rreth 90 subjekte politike të certifikuara që konkurruan në 38 komuna në të gjithë vendin. Sipas të dhënave zyrtare nga KQZ, që nga ora 19:00, pjesëmarrja ishte 42.49 përqind.¹

Dialogu midis Kosovës dhe Serbisë u pezullua në vitin 2018 kur Kosova vendosi tarifa tregtare mbi mallrat serbe, ku BE-ja theksoi se një nga kushtet kryesore për anëtarësimin e mundshëm të Serbisë dhe Kosovës në BE ku kushti është një marrëveshje e krijuar, e cila një ashtu është ligjërish e detyrueshme me qëllim të normalizimit të marrëdhënieve mes dy shteteve.² Deri diku, dialogu vazhdoi përpara në Shtator të vitit 2020, kur Kryeministri Hoti dhe Presidenti serb Vuçiq nënshkruan një dokument që u quajt "Normalizimi Ekonomik", i cili iu dorëzua veçmas Presidentit të SHBA-ve, Donald Trump. Ky dokument, i referuar zakonisht si "Marrëveshja e Uashingtonit", kishte për qëllim të çonte përpara një normalizim gradual të marrëdhënieve midis Kosovës dhe Serbisë. Nga ana tjetër, negociatat mbi Marrëveshjen e Stabilizim Asociimit (MSA) me BE-në janë ende në vazhdim, së bashku me çështje të tilla si liberalizimi i regjimeve të vizave, ndërsa dialogu me Serbinë mbetet një çështje e papërfunduar dhe një proces që duhet finalizuar.

Skena politike e Kosovës gjatë viteve të fundit, dhe veçanërisht që nga zgjedhjet e parakohshme parlamentare të shkurtit të vitit 2021, ka pësuar ndryshime drastike politike. Kjo përfshin fitoren e Lëvizjes Vetëvendosje (LVV) dhe ndryshimin politik të shenjtëruar nga rezultatet e zgjedhjeve të shkurtit të vitit 2021, ku partia përjetoi një rritje të konsiderueshme të mbështetjes së votuesve.³ Ndërkohë, vendi ende përballlet me disa sfida që kanë të bëjnë me zhvillimin ekonomik, reformën në drejtësi, papunësin dhe korrupsionin. Progres është arritur në organizimin dhe mbajtjen e zgjedhjeve ndër vite, megjithatë një reformë gjithëpërfshirëse zgjedhore mbetet çështje urgjente për t'u adresuar.

Në kuadër të organizimit të zgjedhjeve lokale, u ngrit çështja që ka të bëjë me "reciprocitetin" në lidhje me targarat e regjistrimit të automjeteve. Afati për targarat e regjistruara përfundoi më 14 shtator të vitit 2021, me një dispozitë që hapat e mëposhtëm do të diskutoheshin me ndërmjetësimin e BE-së. Megjithatë, më 20 shtator, qeveria e Kosovës vendosi tarifa për targarat e përkohshme të Kosovës për automjetet e ngarkesave dhe pasagjerëve me targa serbe. Tensionet e përshkallëzuara çuan në vendosjen e forcave të rënda të armatosura nga njësitë speciale të policisë (ROSU) pranë

¹ <https://zgjedhjet2021.org/sq/mayr/t3>

² Që nga viti 2011, dialogu midis Kosovës dhe Serbisë është ndërmjetësuar nga BE, pas përfundimit të Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë se shpallja e pavarësisë së Kosovës nuk ishte në shkelje të ligjit ndërkombëtar. Marrëveshja e Brukselit midis Beogradit dhe Prishtinës nga 2013 parashikon krijimin dhe statutin e një Komuniteti të Komunave Serbe (CSM). Megjithatë, kjo Marrëveshje mbetet në pritje për shkak të një vendimi të Gjykatës Kushtetuese të Kosovës që vendos se një numër dispozitash (24) nuk janë në përputhje me Kushtetutën e Kosovës. Serbia nuk e njeh Kosovën si shtet sovran, por si rajon autonom sipas Kushtetutës së Republikës së Serbisë.

³ 50.28 përqind e votave të përgjithshme në zgjedhjet e parakohshme parlamentare të shkurtit 2021.

vendkalimeve kufitare. Si kundër-përgjigje, serbët e Kosovës ngritën barrikada në Jarinjë dhe Bërnjak dhe tensionet u shtuan kur u sulmuan zyrat e Qeverisë. Çështja u zgjidh pjesërisht përmes ndërmjetësimit të BE-së dhe shteti mbuloi simbolet në targa nga Kosova dhe Serbia, dhe nuk ndikuan shumë në organizimin dhe mbajtjen e zgjedhjeve në rajonet veriore.

Sfidë shtesë ishte mbajtja e zgjedhjeve në mes të pandemisë së vazhdueshme COVID-19, duke ngritur çështjen e shtyrjes së zgjedhjeve. Instituti i Shëndetit Publik shprehu shqetësim në shtator se tubimet publike gjatë fushatës mund të përkeqësojnë situatën epidemiologjike, ndërsa ideja për të zvogëluar kohëzgjatjen e fushatës nuk u pranua për shkak të mungesës së konsensusit midis partive politike. Në fund, planet për mbajtjen e zgjedhjeve lokale u zhvilluan dhe zgjedhjet nuk u shtynë.

Fillimi i procesit zgjedhor u prit me turbulencë shtesë për faktin se Kryetarja e mëparshme e KQZ-së, zonja Valdete Daka, u shkarkua nga Presidentja vetëm një ditë para fillimit të procesit, ndërsa një Kryetar i ri u emërua nga mesi i gjyqtarëve të Gjykatës Supreme⁴. Ky vendim shkaktoi një reagim të fortë nga shoqëria civile dhe disa subjekte politike që pretenduan se ishte i motivuar politikisht, veçanërisht pasi vendimi erdhi vonë në proces pa arsye të qarta dhe të argumentuara si duhet, duke zvogëluar besimin e publikut në zgjedhje dhe në kundërshtim me praktikën më të mira demokratike.⁵

Korniza ligjore dhe sistemi elektoral

Korniza Ligjore

Ka disa akte ligjore të cilat rregullojnë zhvillimin e Zgjedhjeve Lokale në Republikën e Kosovës. Dokumenti më i rëndësishëm ligjor është Kushtetuta. Duhet të theksohet se, ndonëse Kosova nuk është palë në asnjë traktat ndërkombëtar për të drejtat e njeriut, neni 22 i Kushtetutës përcakton se një numër i marrëveshjeve dhe instrumenteve ndërkombëtare, të rëndësishme edhe për zhvillimin e zgjedhjeve, janë drejtpërdrejt të zbatueshme në Kosovë dhe në rast konflikti, kanë përparësi ndaj normave juridike vendase.⁶ Për më tepër, neni 53 përcakton që të drejtat dhe liritë e njeriut të

⁴ Mandati i Kryetarit ose ndonjë anëtar i KQZ-së mund të përfundojë me dorëheqje, ose të përfundojë me efekt të menjëhershëm nga Presidenti i Kosovës në rrethanat e mëposhtme: a) anëtar i nuk i plotëson kushtet dhe kriteret e ligjit; b) anëtar i nuk merr pjesë në tre mbledhje të njëpasnjëshme të KQZ-së pa ndonjë arsye të arsyeshme dhe përfundimi i mandatit miratohet me 2/3 e shumicës së votave të KQZ-së; c) anëtar i është dënuar për veprë penale; d) anëtar i sillet ose vepron në një mënyrë që ndikon seriozisht në statusin dhe integritetin e KQZ-së; e) anëtar i nuk është në gjendje të kryejë detyrat e tij/saj për më shumë se gjashtë muaj rresht. Në rast se mandati përfundon nga Presidenti i Kosovës, emërimi i ri bëhet në përputhje me Ligjin, ndërsa anëtar i ri do të shërbejë vetëm për pjesën e mbetur të mandatit të anëtarit të zëvendësuar, por mund të riemërohet në përputhje me Ligji.

⁵ 2002 Kodi i Praktikës së Mirë në Çështjet Zgjedhore të Komisionit të Venecias, Raport Shpjegues, Pjesa 3, pika 77: "Në përgjithësi, organet që emërojnë anëtarë në komisionet zgjedhore nuk duhet të jenë të lirë t'i tërheqin, pasi kjo vë në dyshim pavarësinë e tyre. Tërheqja diskreionale është e papranueshme, por tërheqja për arsye disiplinore është e lejueshme - me kusht që bazat për këtë të përcaktohen qartë dhe në mënyrë kufizuese në ligj (referencat e paqarta për "aktet që diskreditojnë komisionin", për shembull, nuk janë të mjaftueshme)."

⁶ Këto marrëveshje dhe instrumente ndërkombëtare përcaktohen në nenin 22 dhe përfshijnë: Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut; Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut dhe Protokollet e

garantuara me Kushtetutë duhet të interpretohen në përputhje me vendimet e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.⁷

Përveç Kushtetutës, aktet juridike primare që rregullojnë zgjedhjet janë Ligji për Zgjedhjet Lokale⁸, Ligji për Zgjedhjet e Përgjithshme (LZP)⁹ dhe Ligji për Financimin e Partive Politike.¹⁰ Disa aspekte të zgjedhjeve rregullohen gjithashtu nga Kodi Penal¹¹, Ligji për Barazinë Gjinore, Ligji për Vetëqeverisjen Lokale dhe Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre në Kosovë.¹² Ligjet ekzistuese plotësohen nga 19 rregulloret e miratuara nga KQZ-ja dhe gjithashtu Rregullorja e Punës e Panelit Zgjedhor të Ankesave dhe Parashtrësive (PZAP).

Përjekja më e fundit për të kryer reformën zgjedhore u zhvillua në vitin 2019, por procesi u pezullua pa miratuar asnjë ndryshim. Siç shpjeguan bashkëbisedues të ndryshëm, kjo u shkaktua nga trazirat politike të krijuara në vend, zhvillimi i pandemisë COVID-19 dhe zgjedhjet e njëpasnjëshme të cilat penguan rifillimin e procesit. Siç u tregua, mungesa e vullnetit politik dhe konsensusit midis partive politike shkaktoi dështimin e procesit të reformës gjatë viteve të kaluara.

Për shkak të kësaj, është një gamë e tërë çështjesh që kërkojnë rishikim. Kryesisht, kjo ka të bëjë me zgjidhjen e mosmarrëveshjeve zgjedhore, financimin dhe raportimin e fushatës, listën dhe përshtatshmërinë e votuesve, regjistrimin dhe funksionimin e partive politike, fushatën zgjedhore dhe keqpërdorimin e burimeve administrative, etj. Siç është vërejtur nga bashkëbiseduesit, përveç ligjeve, legjislacioni dytësor kërkon gjithashtu ndryshime për të adresuar sfidat ekzistuese.¹³

Në përgjithësi, korniza ligjore siguron një bazë të mjaftueshme për zhvillimin e zgjedhjeve demokratike në përputhje me shumicën e standardeve ndërkombëtare të cilave Kosova i është përkushtuar në Kushtetutën e saj, megjithatë ka edhe shumë sfida të mbetura dhe korniza legjislativë kërkon rishikim gjithëpërfshirës në mënyrë që të përmirësojë rregulloret ekzistuese, të shmangë keqkuptimet dhe të garantojë siguri juridike.

saj; Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollet e tij; Konventa Kornizë e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare; Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor; Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave; Konventa për të Drejtat e Fëmijëve; Konventa kundër Torturës dhe Trajtimeve ose Ndëshkimeve të tjera Mizore, Çnjerëzore ose Poshtëruese.

⁷ Sidoqoftë, meqë Kosova nuk është palë nënshkruese në Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut, asnjë kërkesë nuk mund të paraqitet në gjykatë. Prandaj, zbatimi i të drejtave të njeriut varet nga autoritetet shtetërore dhe sistemi i tij gjyqësor.

⁸ Ligji Nr. 03/L-072 5 Qershor 2008.

⁹ Ligji Nr. 03/L-073, 5 Qershor 2008. Ndryshuar për herë të fundit më 29 Tetor, 2010 (Ligji Nr. 03/L-256).

¹⁰ Ligji Nr. 03/L-174, 2010. Ndryshuar në 2012 dhe 2013.

¹¹ Kodi Nr. 06/L-074, Kapitulli XVIII (Nenet 207-217) rregullon Veprat Penale kundër të Drejtave të Votimit. Ato përfshijnë shkelje të së drejtës për të qenë kandidat; kërcënimi për të qenë kandidat; parandalimi i ushtrimit të së drejtës për të votuar; cenimi i përcaktimit të lirë të votuesve; keqpërdorimi i detyrës zyrtare gjatë zgjedhjeve; dhënia ose marrja e ryshfetit në lidhje me votimin; keqpërdorimi i të drejtës së votimit; pengimi i procesit të votimit; cenimi i fshehtësisë së votimit; falsifikimi i rezultateve të votimit; asgjësimi i dokumenteve të votimit.

¹² Ligji Nr. 03/L-047a, 4 Qershor, 2008.

¹³ Për shembull, rregulloret për regjistrimin dhe funksionimin e partive politike, vëzhguesve, kufizimin e shpenzimeve të fushatës dhe deklaratën financiare, Kodin e Sjelljes për partitë politike, mbështetësit dhe kandidatët e tyre, etj.

Sistemi Elektorale

Zgjedhjet lokale për zgjedhjen e organeve komunale- Kuvendi Komunal dhe Kryetarit të Komunës- mbahen çdo katër vjet përmes votimit universal, të barabartë, të lirë, të drejtpërdrejtë dhe votës së fshehtë. Janë gjithsej 38 komuna dhe secila prej tyre përfaqëson një zonë të vetme zgjedhore.

Kuvendi Komunal është organi më i lartë përfaqësues në nivelin komunal dhe numri i anëtarëve që do të zgjidhen në Kuvendin Komunal është nga 15 në 41 në proporcion me numrin e popullsisë në komunë. Vetëm Kuvendi i Komunës së Prishtinës përbëhet nga 51 anëtarë.¹⁴ Fletëvotimet me listë të hapur janë ato që përdoren në zgjedhje dhe një votues ka të drejtë të votojë për një subjekt politik të certifikuar dhe për një kandidat nga lista e kandidatëve të të njëjtit subjekt politik, me përjashtim të kandidatit të parë në listë meqë vota e hedhur për partinë politike konsiderohet e hedhur për atë kandidat. Nëse në fletën e votimit votohet më shumë se një kandidat, numërohet vetëm vota për një subjekt politik. Votat preferenciale të hedhura për kandidatët llogariten veçmas. Metoda Sainte-Lague përdoret për ndarjen e vendeve në Kuvend.

Një listë kandidatësh e paraqitur nga një subjekt politik duhet të plotësojë një minimum prej 30 përqind të kuotës gjinore. Nëse gjinisë së pakicës i caktohet më pak se 30 përqind e numrit të përgjithshëm të vendeve të marra nga subjekti politik, kandidati i fundit i gjinisë shumicë në listën e subjektit politik përkatës duhet të zëvendësohet me kandidatin e gjinisë së pakicës derisa gjinia e pakicës të marrë kërkonte 30 përqind të vendeve.

Kryetari i Komunës zgjidhet drejtpërdrejt nga votuesit e regjistruar në komunën përkatëse. Një kandidat konsiderohet i zgjedhur nëse ajo/ai merr 50+1 përqind të votave të vlefshme. Nëse asnjë nga kandidatët nuk e kalon këtë përqindje, raundi i dytë mbahet midis dy kandidatëve që morën shumicën e votave të vlefshme në raundin e parë. Kandidati që merr shumicën e votave në raundin e dytë bëhet Kryetar i Komunës.

Administrata Zgjedhore

Administrata zgjedhore në Kosovë përbëhet nga një sistem me tre nivele, në mënyrë hierarkike: Komisioni Qendror i Zgjedhjeve (KQZ) si organi më i lartë zgjedhor, Komisionet Komunale Zgjedhore (KKZ) si niveli i dytë dhe Komisionet e Vendvotimeve (KVV) si niveli i tretë që kryen sondazhet dhe tabelimin e parë të rezultateve të zgjedhjeve.

Komisioni Qendror i Zgjedhjeve (KQZ)

Sipas nenit 139 të Kushtetutës dhe Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme të Kosovës, KQZ-ja është organ i përhershëm i pavarur përgjegjës për organizimin dhe zbatimin e zgjedhjeve në Kosovë. Përgjegjësitë kryesore të KQZ-së janë: rregullimi i procesit zgjedhor përmes miratimit të

¹⁴ Neni 36, Ligji NR. 03/L-040 për Vetëqeverisjen Lokale, 2008.

Rregullave/Rregulloreve Zgjedhore, mbajtja e Listës Zgjedhore, organizimi dhe përgatitja e aktiviteteve të lidhura me zgjedhjet, edukimi i votuesve, përpilimi dhe prezantimi i rezultateve të zgjedhjeve, mbikëqyrja e procesit zgjedhor dhe sjelljen e palëve të interesuara elektorale dhe detyra të tjera.

KQZ-ja përbëhet nga 11 anëtarë. Kryetari emërohet nga Presidenti i vendit nga gjyqtarët e Gjykatës Supreme, ose ose gjykatat e apelit, me mandat shtatëvjeçar. 10 anëtarë shtesë të KQZ-së emërohen në bazë të nominimeve të bëra nga grupet parlamentare të përfaqësuara në Parlamentin e Kosovës, nga të cilët gjashtë anëtarë emërohen nga gjashtë grupet më të mëdha parlamentare¹⁵ që nuk kanë të drejtë në vende të rezervuara, ndërsa një anëtar emërohet nga deputetët që mbajnë vende rezervuar për Komunitetin Serb të Kosovës dhe tre anëtarë emërohen nga deputetët që mbajnë vende të rezervuara për Komunitetet e tjera jo shumicë. Përveç kryesuesit të KQZ-së i cili nuk mund të shërbejë për më shumë se dy mandate të njëpasnjëshme, anëtarët e tjerë të KQZ-së duhet të shërbejnë jo më shumë se tre mandate të njëpasnjëshme, ndërsa mandatet e 10 anëtarëve të KQZ-së¹⁶ normalisht ndjekin mandatin e Kuvendit të Kosovës.

KQZ-ja mbështetet nga **Sekretariati i saj (SKQZ)**, i cili kryen aktivitete të shumta teknike që lidhen me organizimin e procesit zgjedhor dhe që drejtohet nga CEO, i cili është përgjegjës para KQZ-së për punët e tij/saj. Gjithashtu, **Qendra e Numërimit dhe Rezultateve (QNR)** është një hapësirë e veçantë ku numërohen fletëvotimet me kusht, fletëvotimet jashtë Kosovës dhe çdo fletëvotim i rregullt, siç kërkohet nga KQZ-ja ose PZAP, format e pajtimit dhe rezultateve nga të gjitha vendvotimet auditohen dhe paraqiten në tabelë, dhe rezultatet përfundimtare respektohen.

KQZ-ja u përball me sfida të shumta me procedurat e prokurimit, veçanërisht printimin e materialeve (përfshirë manualet e trajnimit, akreditimet, protokollet e numërimit, pajisjet dhe broshurat mbrojtëse të COVID-19), kryesisht për shkak të ankesave nga aplikuesit e pasuksesshëm të prokurimit, pasi Organi Kombëtar Shqyrtues i Prokurimit nuk ishte në funksion dhe nuk mund të vendosin për ankesat, por edhe ndoshta për shkak të sjelljes joefikase të SKQZ-së¹⁷. KQZ-ja vendosi të përdorë procedurën

¹⁵ Nëse më pak grupe përfaqësohen në Kuvend, grupi ose grupet më të mëdha mund të emërojnë anëtarë shtesë - Neni 139 i Kushtetutës së Kosovës.

¹⁶ Për t'u emëruar, një anëtar i KQZ -së duhet të ketë përvojë pune së paku pesë vjet dhe një diplomë universitare në drejtësi, administratë publike, shkenca politike, të drejta të njeriut, matematikë, administratë zgjedhore, shkenca shoqërore, marrëdhënie me publikun ose statistikë. Një person nuk ka të drejtë të jetë anëtar i KQZ -së nëse është: a) anëtar i Kuvendit të Kosovës; b) anëtar i Kuvendit Komunal në Kosovë; c) një kandidat për postin e zgjedhur publik në Kosovë; d) një anëtar i një asambleje përfaqësuese të zgjedhur publik jashtë Kosovës; e) mbajtës i një posti të lartë publik ose të lartë të partisë politike; f) anëtar i një komisioni publik zgjedhor brenda ose jashtë Kosovës; g) një anëtar i Trupave Mbrojtëse të Kosovës; h) një anëtar i çdo force policore ose organi të llojit të ngjashëm; i) një person që nuk ka të drejtë të votojë në Kosovë; j) një person që vuan një dënim të shqiptuar nga Gjykata Penale Ndërkombëtare për ish -Jugosllavinë ose nën akuzë nga Tribunali, dhe nuk ka respektuar urdhrin për t'u paraqitur para Tribunalit; ose k) një anëtar i një organizate joqeveritare që monitoron zgjedhjet; l) është dënuar për një krim me vendim gjyqësor të formës së prerë; m) ka qenë anëtar i një shërbimi të inteligjencës / sigurisë në Kosovë, ose jashtë vendit në 5 vitet e fundit; dhe n) është shkarkuar nga administrata publike për shkelje të ligjit.

¹⁷ Disa anëtarë të KQZ-së kanë deklaruar publikisht se do t'i propozojnë KQZ-së të bëjë një vlerësim të ndërmjetëm të punës së Sekretariatit në lidhje me prokurimin pas zgjedhjeve.

e "prokurimit ekstrem emergjent"¹⁸, të krijuar në kuadër të legjislacionit përkatës të prokurimit të Kosovës, në mënyrë që të organizojë zgjedhjet.

Sjellja e KQZ-së ka qenë kryesisht transparente dhe seancat e saj ishin të hapura për vëzhguesit dhe palët e tjera të interesuara, me përkthim të njëkohshëm të siguruar edhe në gjuhën angleze. Sidoqoftë, jo të gjitha të dhënat dhe dokumentet në lidhje me zgjedhjet u postuan në internet, ose nuk u postuan rregullisht dhe me kohë në faqen e KQZ-së, duke përfshirë një numër minutash nga seancat e KQZ-së, disa Vendime dhe të dhëna të tjera të rëndësishme për procesin zgjedhor. Në të njëjtën kohë, KQZ nuk postoi asnjë informacion në lidhje me procesverbalet e sesioneve të KQZ -së në këto zgjedhje në seksionin në gjuhën serbe në faqen e saj të internetit, e as seksionin në anglisht. KQZ-ja prodhoi materiale të shumta për edukimin e votuesve, duke përfshirë video spote, broshura dhe materiale të tjera, të disponueshme në të dy gjuhët zyrtare. Fushata e edukimit të votuesve mbuloi tema të ndryshme në lidhje me zgjedhjet, përfshirë informacionin mbi procedurat e duhura të votimit, dokumentet e identifikimit të përshtatshëm dhe të ngjashme, duke synuar kategori të ndryshme të votuesve dhe duke përdorur mjete të larmishme komunikimi, përfshirë mediat sociale dhe tradicionale, në të dy gjuhët zyrtare.

Mbledhjet e KQZ-së janë të vlefshme kur marrin pjesë jo më pak se shtatë anëtarë të KQZ -së. Me ligj, vendimet që lidhen me rregulloret zgjedhore, regjistrimin e partive politike dhe certifikimin e subjekteve politike, deklarimin e rezultateve të zgjedhjeve, si dhe vendimet që lidhen me ankesat në lidhje me shpalljen e rezultateve, duhet të vendosen me konsensus të anëtarëve të KQZ-së, ose dy të tretat e të gjitha votave kur nuk është e mundur të arrihet një konsensus. Çdo vendim tjetër mund të merret me shumicë të thjeshtë votash. Në sesionet e vëzhguara nga misioni, shumica e vendimeve u morën me shumicë, ose njëzëri.

Për këto zgjedhje, KQZ -ja printoi **gjithsej 3,397,200 fletëvotime** për të dyja llojet e zgjedhjeve (për Kryetarët e Komunave dhe Kuvendet Komunale), ose **1,698,600 fletëvotime secila**. Shtypja e fletëve të votimit dygjuhëshe u bë tradicionalisht në shtypshkronjën për dokumente të sigurisë së lartë nga Celje, Slloveni. Sipas vendimit të KQZ -së, 186,848 fletëvotime u shtypën më pak se numri i përgjithshëm i votuesve (9.91 përqind), si praktikë e ndjekur në proceset e mëparshme zgjedhore.¹⁹

KQZ nuk miratoi ndonjë rregullore të veçantë në lidhje me pandeminë e COVID-19, pasi vendosi të zbatojë masat e përshkruara nga Qeveria e Kosovës. Të gjithë komisionerët e nivelit duhej të vaksinoheshin, ose të plotësonin kritere të tjera shëndetësore të lidhura me pandeminë, në mënyrë që të ishin në gjendje të merrnin pjesë në zgjedhje. Para ditës së zgjedhjeve, Qeveria lejoi palët e interesuara elektorale dhe vëzhguesit të lëvizin lirshëm gjatë zgjedhjeve pavarësisht nga ora policore, por jo tek votuesit.

¹⁸ Neni 35 (2) iii, Ligji për Prokurimin Publik.

¹⁹ Sipas KQZ -së, 178,000 fletëvotime më pak se numri i votuesve u shtypën për zgjedhjet e fundit parlamentare në shkurt.

Komisionet Komunale të Zgjedhjeve (KKZ-të)

38 KKZ-të krijohen nga KQZ-ja si degë lokale, një në secilën komunë për të ndihmuar në kryerjen e detyrave administrative dhe operacionale në nivel komunal për çdo zgjedhje. KKZ-të në përgjithësi përbëhen nga shtatë anëtarë, megjithatë ky numër mund të rritet nëse numri i subjekteve politike të kualifikuara për të emëruar anëtarët është më i lartë. Çdo KKZ përbëhet nga Zyrtari Ekzekutiv i KKZ-së (ZKZ), i cili është i punësuar në KQZ dhe si i tillë është Kryesuesi i KKZ-së, si dhe anëtarët e KKZ-së, të cilët emërohen në bazë të nominimeve të subjekteve politike që kanë kaluar prapun në zgjedhjet e mëparshme Parlamentare të Kosovës (nëse ato i nënshtrohen një pragu zgjedhor). Sekretariati i KQZ -së gjithashtu mund të emërojë çdo person ose person tjetër që e konsideron të përshtatshëm për anëtarësimin në KKZ, duke i kushtuar vëmendje të veçantë nevojës për të siguruar përfaqësim të drejtë gjinor dhe etnik, ndërsa Sekretariati gjithashtu mund të konsultohet me OJQ -të ose institucionet akademike për të identifikuar kandidatët e përshtatshëm. Partitë jo-shumicë të Komunitetit me Vendet e rezervuara në Parlamentin e Kosovës mund të kenë gjithashtu anëtarë në KKZ dhe KQZ-ja është e detyruar të sigurojë që të gjitha komunitetet joshumicë me numër domethënës në komunat përkatëse të përfaqësohen drejtë në anëtarësinë e KKZ-ve.

Për t'u kualifikuar, anëtarët e KKZ-së duhet të votojnë në komunën e KKZ-së dhe duhet të jenë persona me pozita të larta profesionale dhe etike, me përvojë dhe njohuri administrative ose elektorale të mjaftueshme për të kryer në mënyrë efikase punën e KKZ-së. Gjithashtu, secili anëtar duhet të nënshkruajë Kodin e Sjelljes të MEK-ut për t'u emëruar. KQZ-ja duhet të emërojë çdo KKZ brenda 15 ditëve nga shpallja e zgjedhjeve. Emërimi përfundon 15 ditë pas certifikimit të rezultateve të zgjedhjeve, përveç nëse afati i KKZ-së përfundon më herët ose zgjatet.

Për këto zgjedhje, të gjitha KKZ-të u krijuan me kohë, më 30 qershor 2021²⁰ dhe nuk pati shumë ndryshime në përbërjen e KKZ-ve gjatë këtyre zgjedhjeve, por që disa anëtarë të KKZ-ve në komuna të veçanta u shtuan ose zëvendësuan.²¹ KKZ-të ishin kryesisht transparente në punën e tyre dhe ishin të hapura ndaj vëzhguesve dhe aktorëve të tjerë të interesuar.

Në Kosovë, KKZ-të kanë një rol mjaft teknik dhe administrativ në zgjedhje, kryesisht për të mbështetur zhvillimin e zgjedhjeve, nën mbikëqyrjen e KQZ-së. Sipas ligjit, KKZ-të kanë detyrat e mëposhtme: a) të krijojnë një zyrë në ambientet e ndërtesës së administratës komunale për të kryer detyrat e saj; b) t'u sigurojë informacion votuesve të të gjitha komuniteteve dhe të shpërndajë informacionin e nevojshëm për administrimin e zgjedhjeve; c) t'u sigurojë subjekteve politike dhe kandidatëve informacion të paanshëm në lidhje me të drejtat dhe detyrimet e tyre në lidhje me zgjedhjet; d) për të marrë pjesë në çdo sesion trajnimi të kërkuar nga KQZ-ja; e) të ndihmojë në emërimin dhe trajnimin e çdo personi që ndihmon në administrimin e zgjedhjeve, përfshirë komitetet e vendvotimeve; f) të ndihmojë në aranzhimet teknike në qendrat e votimit dhe çdo përgatitje tjetër teknike për zgjedhjet, duke përfshirë marrjen e të gjithë materialeve jo të ndjeshme zgjedhore; g) të

²⁰ Vendimi i KQZ-së nr.1719, 30 qershor 2021, <https://bit.ly/3vp1F6K>

²¹ Vendimet e KQZ -së nr. 1788, 2001, 2002, 2250, <https://bit.ly/3aIRDDX>; <https://bit.ly/3FVyywB>; <https://bit.ly/3pd7CTc>; <https://bit.ly/3FYJ0Dm>

sigurojë kryerjen e duhur të votimit dhe numërimin dhe përpilimin e rezultateve të zgjedhjeve brenda juridiksionit të tyre; h) për të mbledhur dhe ruajtur materiale që lidhen me zgjedhjet pas zgjedhjeve; dhe i) për të kryer detyra të tjera të kërkuara nga çdo legjislacion tjetër në fuqi ose rregull i KQZ-së.²²

Sistemi i administrimit të zgjedhjeve në Kosovë është shumë i centralizuar dhe shumica e vendimeve, si dhe detyrat më të rëndësishme elektorale kryhen nga KQZ-ja. Edhe kur mbahen zgjedhjet lokale, KKZ-të kanë një rol mjaft teknik dhe administrativ në zgjedhje për të mbështetur punën e KQZ-së, duke mos qenë përgjegjës për regjistrimin e konkurrentëve lokalë të zgjedhjeve, as për krijimin e Komiteteve të Vendvotimeve, apo Qendrave të Votimit në komunën e tyre.

Komisionet e Vendvotimit (KVV)

Në nivelin e rrethit, KVV-të janë përgjegjëse për menaxhimin e vendvotimeve në ditën e zgjedhjeve, kryerjen e votimit, paraqitjen e votave dhe detyra të ngjashme. Përbërja e KVV-së është e ngjashme me përbërjen e KKZ-së dhe, përveç kësaj, Sekretariati i KQZ -së duhet të ftojë palët e sapo certifikuar që të paraqesin nominime shtesë për KVV-të. KKZ-të, në raste të veçanta, mund të rrisin numrin e anëtarëve të KVV-ve²³ dhe të njoftojnë menjëherë KQZ-në. Çdo anëtar i KVV-së është i detyruar të marrë pjesë në trajnim, të nënshkruajë një Kod të Sjelljes dhe të veprojë në mënyrë të paanshme, pavarësisht nga përkatësia partiake. Duhet të ketë të paktën 10% të anëtarëve rezervë të KVV-ve për zgjedhje.

Vendvotimet (VV) janë vende ku votimi bëhet ditën e zgjedhjeve dhe VV brenda një Qendre Votimi (KV) nuk duhet të ketë më shumë se 750 votues, me një përjashtim të autorizuar nga KQZ-ja. Një ose më shumë VV janë të vendosura në një PC të vetëm dhe, në shumicën e rasteve, ato janë ngritur në shkolla ose objekte të komunitetit. Vendvotimet duhet të krijohen në një vend të arritshëm për të lejuar votuesit të formohen dhe të qëndrojnë në radhë dhe duhet, kur është e mundur, të kenë akses adekuat për personat me aftësi të kufizuara. Bazuar në rekomandimin e KKZ-së, Sekretariati shpall publikisht vendndodhjen e saktë të secilit PC, jo më vonë se 40 ditë para Zgjedhjeve. Ndryshimet e mëvonshme në vendndodhjet e kompjuterëve duhet të lejohen në rast të forcës madhore, ose arsye të tjera objektive dhe të paparashikueshme që do ta bënin një kompjuter të papërshtatshëm për qëllimet e votimit. Nëse vendndodhja e kompjuterit është ndryshuar, KKZ-ja do t'i njoftojë votuesit për ndryshimin përmes burimeve të disponueshme të mediave lokale, si dhe duke postuar një njoftim në vendndodhjen origjinale të kompjuterit. Votuesit caktohen në një PC bazuar në vendbanimin e tyre dhe të dhënat nga Lista Përfundimtare e Zgjedhësve dhe asnjë votues nuk duhet të udhëtojë më shumë se tre kilometra në vendin e tyre të votimit, kur është e mundur.

²² Rregullorja e KQZ-së Nr. 18/2016 për emërimin, përbërjen dhe funksionimin e KKZ-ve.

²³ Sipas Rregullores së KQZ -së Nr. 19/2016, çdo KVV normalisht duhet të ketë këto pozicione / funksione: Kryetari i KVV-së; Kontrolluesi i radhës; Zyrtari i Identifikimit (zyrtari i ID); Ofruesi i fletëvotimit; Mbikëqyrësi i Kutive të Votimit; Asistenti i Zyrtarit të Identifikimit dhe asistenti i ofruesit të Votimit.

Për këto zgjedhje, u krijuan gjithsej 883 PC, me 2.477 QV.²⁴ Kishte vetëm disa ndryshime në vendet e shpallura të kompjuterëve për shkak të pandemisë në vazhdim, por votuesit u informuan me kohë për vendndodhjen e re. KQZ-ja bëri përpjekje për të trajnuar të gjithë anëtarët e KVV-ve para rrethit të parë të zgjedhjeve, përfshirë trajnimin e komisionerëve të zëvendësuar në mënyrë që zëvendësimet të mos kenë ndikim në cilësinë e përgjithshme të punës së KVV-ve.

Regjistrimi i votuesve

Siç përcaktohet me ligj²⁵, një votues i përshtatshëm në zgjedhjet në Kosovë është një person që është së paku tetëmbëdhjetë (18) vjeç në ditën e zgjedhjeve dhe plotëson të paktën një nga kriteret e mëposhtme: a) ai ose ajo është i regjistruar si qytetar i Kosovës në Regjistrin Qendror Civil; b) ai ose ajo jeton jashtë Kosovës dhe është larguar nga Kosova më ose pas 1 janarit 1998, me kusht që ai ose ajo të plotësojë kriteret në legjislacionin në fuqi për të qenë shtetas i Kosovës; ose c) ai ose ajo ka marrë statusin e refugjatit²⁶ më 1 janar 1995 ose pas tij, dhe ka të drejtë të regjistrohet në Regjistrin Qendror Civil si banor i zakonshëm i Kosovës. Në të njëjtën kohë, asnjë person nuk mund të votojë nëse ai ose ajo: a) po vuan dënimin e shqiptuar nga Gjykata Penale Ndërkombëtare për ish-Jugosllavinë ("Tribunali"); b) është nën akuzë nga Tribunali dhe nuk ka respektuar urdhrin për t'u paraqitur para Tribunalit; ose c) është shpallur mendërisht i paaftë me vendim gjyqësor të formës së prerë. Për më tepër, sipas Ligjit për Zgjedhjet Lokale²⁷, zgjedhësi ka të drejtë të votojë vetëm në komunën ku është regjistruar si qytetar i përhershëm, përveç nëse parashikohet ndryshe me ligj.

Regjistrimi i votuesve është një nga çështjet më sfiduese në zgjedhjet e Kosovës, veçanërisht për shkak të regjistrave civilë të pasaktë dhe adresave të rrugëve që nuk janë të unifikuara, gjë që ndikon në punën e KQZ-së, veçanërisht kur zhvillohen listat e votuesve dhe krijohen PC dhe VV në të gjithë vendin. Sipas KQZ-së, disa të dhëna, kryesisht adresat/kodet e pa unifikuara të rrugëve të votuesve në regjistrin civil dhe regjistrin e Dokumenteve të Identifikimit të qytetarëve të Kosovës, të mbajtura nga Ministria e Brendshme shpesh nuk përputhen, ose nuk përputhen me ato aktuale emrat dhe numri i rrugëve në shumicën e komunave, pasi niveli i koordinimit midis institucioneve të ndryshme është shumë i ulët dhe për këtë arsye të dhënat e përdorura dhe të ruajtura nga secili prej këtyre institucioneve ndryshojnë shumë. Kjo çështje paraqet një sfidë të konsiderueshme për KQZ-në që të caktojë në mënyrë adekuate votuesit në VV ose PC të përshtatshme dhe të përcaktojë numrin e tyre aktual, pasi sipas Ligjit, numri i votuesve për secilën VV është i kufizuar dhe distanca e VV nga vendbanimi i votuesve nuk duhet tejkalojnë tre kilometra, kurdo që të jetë e mundur. Për më

²⁴ <https://www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2021/09/2021-09-08-Lista-e-QV-Zgjedhjet-Lokale-2021.pdf>

²⁵ Neni 5 i Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme në Republikën e Kosovës.

²⁶ Siç përcaktohet në Konventën në lidhje me Statusin e Refugjatëve të 28 korrikut 1951 dhe Protokollin e saj të 16 dhjetorit 1966.

²⁷ Neni 12.2 të Ligjit për Zgjedhjet Lokale të Republikës së Kosovës.

tepër, shumë bashkëbisedues besojnë se regjistri civil nuk është përditësuar në mënyrë adekuate dhe në kohë dhe përmban shumë persona të vdekur.

Këto rrethana janë ndër arsyt kryesore pse u vendos mekanizmi i **votimit me kusht** në Kosovë. Ky instrument i lejon të gjithë votuesit që nuk mund të gjenden në listën zgjedhore të një vendvotimi të caktuar për të hedhur një votë me kusht në një vendvotim të caktuar, duke përdorur një bosh ("Lista e Votuesve me Kushte" - LVK). Një QV e tillë normalisht është VV i dyfishtë brenda çdo QV dhe është krijuar posaçërisht për situata të tilla, por vetëm nëse një votues plotëson kriteret e tjera ligjore si votues dhe dëshmon identitetin e tij/saj. Për zgjedhjet lokale, votuesit duhet të votojnë me kusht vetëm në komunën ku ata banojnë përgjithmonë.

Votimi jashtë Kosovës është një aspekt tjetër i procesit zgjedhor në Kosovë që paraqet një sfidë për KQZ-në në aspektin e kohës dhe burimeve njerëzore të nevojshme për kryerjen e një procesi kaq kompleks. Regjistrimi për votimin jashtë Kosovës fillon 25 ditë pas shpalljes së zgjedhjeve dhe përfundon 60 ditë para ditës së zgjedhjeve²⁸, gjatë së cilës kohë Sekretariati duhet të kryejë detyra të shumta: informimin e votuesve jashtë vendit për mjetet dhe specifikat e procedurave të votimit për jashtë Kosovës votuesit; marrja e kërkesave për aplikim/regjistrim nga votuesit e interesuar; të vendosë nëse do të refuzojë aplikimin/regjistrimin në baza ligjore dhe do të informojë aplikantët në lidhje me dëmshpërblimin e mundshëm ligjor, ose për të dërguar fletëvotime për aplikantët e suksesshëm nëse miratohet; zhvillimi i listës zgjedhore jashtë Kosovës dhe heqja e emrave të votuesve nga lista e zgjedhësve të përdorur për votimin në vend. Një votues i kualifikuar dhe i regjistruar me sukses jashtë Kosovës mund të votojë duke dërguar fletëvotimin e marrë/printuar më parë në KQZ, nga 15 shtatori deri më 15 tetor (24 orë para ditës së zgjedhjeve). Këto fletëvotime numërohen drejtpërdrejt në QNR dhe llogariten së pari, sipas rregulloreve të KQZ-së.

Për këto zgjedhje, KQZ-ja mori gjithsej **18,836** aplikime për regjistrimin e votuesve jashtë Kosovës²⁹ nga pothuajse 50 vende të ndryshme, kryesisht me email. Sipas raporteve të KQZ-së, numri i aplikantëve të cilët janë regjistruar me sukses si votues jashtë Kosovës dhe të cilët mund të votojnë me postë deri më 15 tetor është 15,532, ndërsa 3,320 aplikacione janë refuzuar për shumë arsye të ndryshme, përfshirë dështimin për të përmbushur kërkesat ligjore, por gjithashtu një numër i lartë i aplikacioneve (1,172) që u hoqën pas verifikimit telefonik të kryer nga KQZ-ja, pjesërisht për shkak të praktikës së saj për të kontrolluar rastësisht të paktën 2% të aplikacioneve, por edhe për faktin se stafi i Sekretariatit gjeti email të aplikantëve të dyshimtë Me Metodologjia e saktë e përdorur nga Sekretariati mbetet e paqartë, veçanërisht pasi në fund të procesit të verifikimit, rreth një e treta e të gjitha aplikacioneve të refuzuara erdhën nga një vend.³⁰

²⁸ Për këto zgjedhje periudha e regjistrimit ishte nga 10 korriku deri më 18 gusht.

²⁹ Për Zgjedhjet Lokale të 22 Tetorit 2017, KQZ-ja kishte marrë gjithsej 11,813 aplikime.

³⁰ Disi, pas procesit të verifikimit të kryer nga Sekretariati i KQZ-së, dhe sipas të dhënave të siguruar nga Divizioni i Shërbimeve të Votuesve, shumica e aplikimeve të refuzuara erdhën nga Mali i Zi - nga 1,373 kërkesa të pranuar për votim jashtë Kosovës, vetëm 166 u miratuan dhe u regjistruan me sukses nga kjo vend.

Sipas të dhënave nga KQZ-ja, shumë numra telefoni të ofruar nga aplikuesit ishin joaktivë, ndërsa shumë votues, numrat e telefonit të të cilëve ishin të saktë, pranuan se nuk kishin aplikuar për të votuar personalisht dhe të gjitha këto aplikime u refuzuan. Në të njëjtën kohë, numri i kërkesave për aplikim për të votuar me postë në disa komuna ishte shumë i lartë në krahasim me numrin e përgjithshëm të votuesve në këto komuna si dhe në komunat e tjera, dhe KQZ-së i duhej të kryente verifikim shtesë³¹. Fakti që ankesat më të shumta në PZAP (584) kishin të bënin me votimin jashtë Kosovës dhe se vetëm 12 ishin miratuar dëshmon se ky segment i procesit zgjedhor është një nga sfidat më të mëdha në Kosovë, edhe pse numri i përgjithshëm i votuesve jashtë Kosovës për zgjedhjet lokale janë mjaft të ulëta në krahasim me numrin e përgjithshëm të votuesve.

Verifikimi i kërkesave të aplikimit jashtë Kosovës dhe përshtatshmërisë së votuesve është një proces jashtëzakonisht i kërkuar për KQZ-në, veçanërisht me mijëra kërkesa dhe një periudhë të kufizuar kohore në dispozicion për këtë detyrë. Procesi i aplikimit dhe votimit jashtë Kosovës gjithashtu mund të abuzohet, pasi i mungojnë mekanizmat mbrojtës dhe transparenca adekuate, ndërsa kapacitetet ligjore dhe njerëzore të KQZ-së për të kryer hetime të tilla janë gjithashtu të diskutueshme, dhe shpesh i japin fuqi diskrecionale Sekretariatit të KQZ-së.

Një lloj tjetër i votimit i quajtur "**Votim me nevoja të veçanta**" (VNV) përdoret gjithashtu në Kosovë, për tre lloje votuesish: votues të vendosur brenda vendit³²; votuesit e kufizuar në një institucion³³; dhe votues të rrethanave të veçanta³⁴. Çdo votues, kërkesa e të cilit për VNV u refuzua, ka të drejtë të paraqesë një ankesë në gjykatën e shkallës së parë.

Numri i përgjithshëm i votuesve të regjistruar të VNV-së për rrethin e parë të zgjedhjeve ishte 3,292, nga të cilët KQZ-ja ka regjistruar 1,835 votues brenda vendit, 1,429 votues të mbyllur në institucione dhe vetëm 28 votues të rrethanave të veçanta. Gjithashtu, për këto zgjedhje, një kategori e veçantë votuesis iu shtua listës së votuesve VNV - ata që janë të infektuar me COVID-19. Organet e administratës zgjedhore kanë formuar Ekipet e Veçanta Mobile që ishin përgjegjës për kryerjen e votimit për votuesit SNV, nga të cilët 109 ekiye ishin përgjegjës për votuesit e rregullt SNV në të gjithë Kosovën dhe 87 ekiye ishin përgjegjëse për kryerjen e votimit në mesin e votuesve të infektuar me COVID-19.

³¹ Katër komuna (Dragash/Dragaš, Suharekë/Suva Reka, Junik/Mamikë dhe Mamushë/Mamuša ishin veçanërisht dyshuese ndaj stafit të KQZ -së dhe pas verifikimit të aplikacioneve me telefon, shumë aplikacione u refuzuan.

³² Votuesit që nuk mund të largohen nga shtëpia e tyre për të votuar personalisht në një vendvotim të rregullt për shkak të aftësisë së kufizuar fizike, mjekësore ose çdo lloj tjetër.

³³ Votuesit me të drejtë të shtruar në spital, të moshuarit në shtëpi të caktuara posaçërisht për të moshuarit, persona me aftësi të zvogëluar mendore në institucionet e kujdesit shëndetësor, të burgosur në burgje dhe të paraburgosur në qendrat e paraburgimit.

³⁴ Votuesit me të drejtë që jetojnë në komunitete, të cilët, për shkak të zhvendosjes nga afërsia e QV-së së tyre të rregullt ose shqetësimeve të sigurisë, nuk mund të votojnë në QV-në e caktuar. (Ky lloj votimi kërkon miratimin e KKZ-së).

Për këto zgjedhje dhe për shkak të Vendimit të Ministrisë së Brendshme për të zgatur vlefshmërinë e të gjitha letërnjoftimeve të qytetarëve për 6 muaj për shkak të pandemisë Covid-19, KQZ vendosi të lejojë identifikimin e votuesve në ditën e zgjedhjeve me letërnjoftime të Kosovës të skaduara.³⁵

Lista e votuesve

Lista e Votuesve (LV) paraqet ekstraktin më të fundit të disponueshëm nga Regjistri Qendror Civil i të gjithë votuesve me të drejtë të regjistruar si shtetas të Kosovës në përputhje me ligjin për Shtetësinë, dhe listën e votuesve me të drejtë që kanë aplikuar me sukses për të votuar jashtë Kosova.³⁶ KQZ-ja mban Listën e Votuesve dhe siguron që Lista e Zgjedhësve është e saktë dhe e përditësuar. Në përputhje me Ligjin dhe rregulloret e KQZ-së, KQZ-ja merr ekstrakte nga regjistri i gjendjes civile tri herë gjatë procesit zgjedhor. Ekstrakti i parë i Regjistrimit Civil merret në KQZ jo më vonë se dy ditë pas shpalljes së zgjedhjeve, herën e dytë jo më vonë se tre ditë para fillimit të periudhës së Sfidës dhe Konfirmimit dhe herën e tretë jo më vonë se dy ditë pas fundi i periudhës së Sfidës dhe Konfirmimit. KQZ-ja e vë VL-në në dispozicion të votuesve përmes KKZ-ve gjatë periudhës së Sfidës dhe Konfirmimit³⁷, gjatë së cilës votuesit e kualifikuar mund të kundërshtojnë pasaktësitë ose mosveprimet ndaj gjykatës së shkallës së parë. Pas përfundimit të kësaj periudhe KQZ-ja certifikon Listën Përfundimtare të Zgjedhësve, dy ditë para zgjedhjeve.

Numri i votuesve në listën e votuesve është shumë i lartë (**1,885,448 votues në Kosovë dhe 15,532 të tjerë të regjistruar si votues jashtë Kosovës**) në krahasim me popullsinë e përgjithshme të vendit, edhe pse është e vështirë të përcaktohet popullsia e saktë e Kosovës për arsye të ndryshme, ndërsa regjistrimi i fundit u krye më shumë se 10 vjet më parë dhe tregoi një popullsi prej 1,810,366 qytetarësh³⁸. Autoritetet pretendojnë se arsyet kryesore për një numër kaq të lartë të qytetarëve në regjistrin civil është fakti që diaspora e Kosovës është e madhe dhe se shumë persona të vdekur nuk janë hequr nga regjistri për shkak të mungesës së raporteve të vdekjeve të siguruara nga familjet dhe institucionet e tyre. Kjo çështje mund të vërehet edhe në të dhënat e siguruara nga KQZ-ja nga fakti se ka më shumë persona që kanë të drejtë të votojnë në këto zgjedhje duke mbushur moshën 18 vjeç (24,697) sesa numri i përgjithshëm i të gjithë personave të raportuar të vdekur (dmth persona hequr nga VL për këtë arsye) në të njëjtën periudhë (18,252). Për më tepër, 1,158 persona u hoqën nga lista zgjedhore e këtyre zgjedhjeve pasi kishin hequr dorë nga shtetësia e Republikës së Kosovës.

Krahasuar me zgjedhjet e fundit parlamentare të mbajtura në shkurt 2021, dhe sipas të dhënave nga KQZ-ja, ka **90,586** votues më shumë në LV të këtyre zgjedhjeve, nga të cilët më pak se gjysma janë

³⁵ Vendimi i KQZ -së nr. 1948, 12 gusht 2021, <https://bit.ly/3p6qe7g>

³⁶ Në praktikë, dy LV të veçanta krijohen nga KQZ, ndërsa votuesit që regjistrohen për të votuar nga Jashtë Kosovës janë të regjistruar në listën e veçantë dhe duhet të hiqen nga LV e rregullt e përdorur në vend.

³⁷ Nga 54 ditë deri në 40 ditë nga dita e zgjedhjeve sipas Rregullores së KQZ -së 02/2013.

³⁸ Burime të ndryshme tregojnë numra të ndryshëm. Për shembull, të dhënat më të fundit të Bankës Botërore për vitin 2020 japin një vlerësim të popullsisë së Kosovës prej 1,775,378 - <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=XK>

votues për herë të parë³⁹ dhe votuesit e tjerë me sa duket janë shtetas të Kosovës të cilët votuan nga jashtë në zgjedhjet e fundit dhe u rikthyen në regjistrin civil në mes të dy zgjedhjeve.

ENEMO nuk ka regjistruar ndonjë përmirësim në cilësinë e Listës së Zgjedhësve në krahasim me zgjedhjet e mëparshme të monitoruara nga misionet e tij të monitorimit të zgjedhjeve. Lista e Votuesve (pra regjistri civil) paraqet një sfidë kryesore të proceseve zgjedhore në Kosovë, duke ndikuar në besimin e përgjithshëm të publikut në zgjedhje dhe punën e administratës zgjedhore, dhe kërkon përmirësime urgjente legjislative dhe teknike.

Regjistrimi i kandidatëve

Sipas nenit 29.1 të Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme, çdo person emri i të cilit shfaqet në Listën Zgjedhore ka të drejtë të certifikohet si kandidat në zgjedhje. Megjithatë, i njëjti nen përcakton një listë të gjerë të përjashtimeve për përshtatshmërinë e kandidatëve, nëse ata janë: a) gjyqtarë ose prokurorë në Kosovë ose gjetkë; b) pjesëtar i Forcës së Sigurisë së Kosovës; c) pjesëtar i Policisë së Kosovës; d) anëtar i Shërbimit Doganor të Kosovës; e) anëtar i Agjencisë Kosovare të Inteligjencës; f) drejtuesi i një agjencie të pavarur; g) përfaqësues diplomatik; h) kryetari ose një anëtar i KQZ-së; i) anëtar i PZAP; j) anëtar i një KKZ-je; k) pjesëtar i forcave të armatosura të çdo shteti; l) anëtar i ndonjë force policore ose organi të ngjashëm; m) vuajtjen e dënimit të shqiptuar nga Tribunali Ndërkombëtar për ish -Jugosllavinë; n) nën akuzë nga Tribunali dhe nuk ka respektuar urdhrin për t'u paraqitur para Tribunalit; o) të privuar nga aftësia juridike me vendim gjyqësor të formës së prerë; p) të privuar nga një vendim gjyqësor i formës së prerë, përfshirë një vendim PZAP-je nga e drejta për të dalë si kandidat; q) shpallet fajtor për një vepër penale me vendim përfundimtar të gjykatës në tre (3) vitet e fundit; r) nuk ka paguar një gjobë të vendosur nga PZAP ose KQZ; ose ka dështuar t'i bindet një urdhri të PZAP-it. Gjithashtu, sipas nenit 29.8, një kandidat nuk mund të kandidojë njëkohësisht për poste në më shumë se një listë kandidatësh të një partie politike, koalicioni, iniciative qytetare, ose të kandidojë si kandidat i pavarur.

Për kryetarët e komunave, neni 9.2 i Ligjit për Zgjedhjet Lokale thotë se një kandidat për Kryetar Komune, përveçse plotëson kriteret e përgjithshme të përshtatshmërisë të përcaktuara në nenin 30 të Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme, duhet të ketë qenë banor, për të paktën tre vjet, i komunës në të cilën ajo/ai kandidon, për t'u zgjedhur si Kryetar Komune. Gjithashtu, i njëjti nen është i paqartë se cila periudhë trevjeçare duhet të merret si referencë. ENEMO vlerëson se kushti i qëndrimit trevjeçar për të kandiduar në zgjedhje është në kundërshtim me standardet ndërkombëtare.⁴⁰

³⁹ Sipas të dhënave zyrtare nga KQZ, numri i votuesve të regjistruar për herë të parë është 41,012, nga të cilët 24,697 kanë mbushur moshën 18 vjeç pas zgjedhjeve të fundit në shkurt dhe 8,937 votues të cilët mund të konsiderohen të regjistruar për herë të parë në regjistri qendror civil pas zgjedhjeve të fundit. Gjithashtu, 7,378 votues konsiderohen si votues të rinj nga KQZ-ja, pasi atyre iu siguruan dokumentet e Republikës së Kosovës pas zgjedhjeve të shkurtit dhe të cilët më parë ishin hequr nga lista e votuesve pasi kishin vetëm dokumentet e identifikimit të UNMIK-ut.

<https://www.kqz-ks.org/lajmet/sot-mbahen-zgjedhjet-lokale-ne-republiken-e-kosoves/>

⁴⁰ Gjegjësisht, ICCPR (1966), CCPR Komenti i Përgjithshëm 2525: Neni 25, dhe Kodi i Praktikës së Mirë në Çështjet Zgjedhore të Komisionit të Venecias (2002) parashikojnë që kërkesat për të qenë kandidat nuk duhet të jenë të tepërta

Regjistrimi i kandidatëve për zgjedhjet lokale të Kosovës bëhet nga KQZ-ja, përkatësisht Zyra e Regjistrimit dhe Certifikimit të Partive Politike (ZRCPP), e cila është përgjegjëse për regjistrimin dhe mbajtjen e regjistrimit të partive politike, certifikimin e të gjitha subjekteve politike për të marrë pjesë në zgjedhje, mbikëqyrjen e kufiri i shpenzimeve të fushatës dhe zbulimi financiar, dhe detyra të ngjashme. Subjektet e regjistruara politike certifikohen automatikisht për zgjedhjet lokale, përveç atyre që njoftojnë KQZ-në se nuk do të konkurrojnë në zgjedhje, ose se do të formojnë një koalicion. Subjektet e reja politike (parti, nisma qytetare, kandidatë të pavarur) që nuk ishin regjistruar para zgjedhjeve dhe që planifikojnë të konkurrojnë në zgjedhje, duhet të mbledhin 500 nënshkrime për të kandiduar në zgjedhje në mënyrë që të certifikohen, përveç paraqitjes së të gjitha të tjerave të nevojshme dokumentacionin në përputhje me rregulloret e KQZ-së dhe Ligjin.

Departamenti ZRCPP i KQZ-së ishte përgjegjës për kontrollimin dhe ekzaminimin e secilit kandidat që aplikoi për të kandiduar në zgjedhje, në mënyrë që të verifikonte përshtatshmërinë e tyre në përputhje me Ligjin. Duke pasur parasysh periudhën e kufizuar kohore, si dhe numrin e përgjithshëm të kandidatëve që paraqitën kandidaturën e tyre si për zgjedhjet bashkiake ashtu edhe për kryetarët e bashkive (5,565, përfshirë 173 kandidatë për kryetarë bashkie), si dhe listën e gjerë të kritereve të përjashtimit për kandidaturën e siguar nga Neni 29.1 i Ligjit, procesi i verifikimit të të gjithë kandidatëve kundër të gjitha kritereve të përcaktuara ishte shumë kohë dhe sfidues, jo vetëm për stafin e ZRCPP, por edhe institucionet e tjera të Kosovës që kishin nevojë të jepnin reagime për kërkesat e KQZ-së (Këshilli Gjyqësor, institucionet e sigurisë, institucionet e tjera publike). Është e diskutueshme nëse e gjithë kjo punë nga ZRCPP ishte e nevojshme, duke pasur parasysh se Neni 29.9 i Ligjit thotë se çdo "ofrim i qëllimshëm i informacionit të rremë që ka të bëjë me Nenet 29.1 ose 29.5 do të jetë një veprë e veçantë e dënueshme në përputhje me rregullat e PZAP-it", duke deklaruar kështu qartë se çdo konkurrent i zgjedhjeve është përgjegjës për çdo informacion të rremë që i jepet KQZ-së në lidhje me përshtatshmërinë e kandidatit.

Sidoqoftë, pas përpjekjeve të shumta të stafit të ZRCPP për të kontrolluar përshtatshmërinë e secilit aplikant, **173 kandidatë u refuzuan**, kryesisht për të dosjes penale (ata që janë shpallur fajtorë për kryerjen e një veprë penale me vendim përfundimtar të gjykatës në tre vitet e fundit). **24 kandidatë të tjerë tërhoqën** aplikimin e tyre gjatë procesit të verifikimit, përfshirë dy nisma qytetare (një pasi u certifikua nga KQZ).

Ndryshe nga zgjedhjet e mëparshme, numrat e caktuar të kandidatëve që dhanë dorëheqjen, ose u hoqën për shkak të verifikimit të mëvonshëm të përshtatshmërisë së tyre, mbetën në listë, por me emra bosh. Në total, **18 numra mbetën bosh** në fletëvotime për këto zgjedhje, sipas të dhënave të siguruar nga KQZ-ja. Mbetet e paqartë se si është llogaritur kuota gjinore në situata të tilla, pasi ligji përcakton që duhet të ketë një kandidat nga secila gjini e përfshirë të paktën një herë në secilin grup prej tre kandidatësh, duke llogaritur nga kandidati i parë në listë.⁴¹ Sidoqoftë, mekanizmi korrigjues ligjor që siguron përfaqësimin e 30 përqind të gjinisë së nënpërfaqësuar gjatë ndarjes së vendeve⁴², duke zëvendësuar kandidatin e fundit të zgjedhur të gjinisë shumicë me kandidatin tjetër të gjinisë së

dhe nuk duhet të shkelin trajtimin e barabartë as të shkelin të drejtat e qytetarëve për t'u zgjedhur. Personat të cilët përndryshe kanë të drejtë të kandidojnë për zgjedhje nuk duhet të përjashtohen nga kërkesat e paarsyeshme ose diskriminuese siç është arsimi ose vendbanimi.

⁴¹ Neni 27.1 të Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme në Republikën e Kosovës: *Në listën e kandidatëve të secilit subjekt politik, së paku tridhjetë (30%) përqind do të jenë meshkuj dhe së paku tridhjetë (30%) përqind do të jenë femra, me nga një kandidat nga secila gjini përfshihet të paktën një herë në secilin grup prej tre kandidatësh, duke llogaritur nga kandidati i parë në listë.*

⁴² Neni 111.6 të Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme në Republikën e Kosovës.

kundërt në listën e riorganizuar të kandidatëve, deri në numrin e përgjithshëm të vendet e ndara për gjininë e nënperfaqësuar është të paktën 30 përqind, duhet të sigurojnë gjininë minimale përfaqësim në kuvendet komunale. **Sipas KQZ-së, të gjitha subjektet politike respektuan kuotën minimale gjinore në listat e tyre zgjedhore.**

Në total, 90 subjekte të ndryshme politike me gjithsej **5,199 kandidatë** u certifikuan si konkurrentë të zgjedhjeve që konkurrojnë për vendet e kuvendeve komunale, ndërsa **166 kandidatë për kryetarë të komunave** u certifikuan për të konkurruar për zgjedhjet e kryetarëve të komunave në 38 komuna.

Asnjë sfidë e madhe në lidhje me regjistrimin e kandidatëve nuk u raportua në këto zgjedhje, ndërsa ishin 16 ankesa të bëra në PZAP në lidhje me regjistrimin dhe certifikimin e kandidatëve, të cilat të gjitha u refuzuan.

Fushata Zgjedhore dhe Financimi i Fushatës

A. Fushata Zgjedhore

Sipas Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme, fushata zyrtare zgjedhore bëhet nga subjektet politike dhe duhet të fillojë 30 ditë përpara ditës së votimit. Fushata përfundon në ditën që menjëherë paraprin ditën e zgjedhjeve, ndërsa heshtja zgjedhore hyn në fuqi 24 orë përpara fillimit të votimit.⁴³ Aktivitetet e fushatës politike përfshijnë çdo lloj aktiviteti të caktuar për të përhapur një mesazh politik në lidhje me zgjedhjet, ndërsa aktivitetet e fushatës përfshijnë tubime politike në hapësirë të mbyllur apo të hapur, marshime apo procesione, fjalime apo aktivitete të tjera të ngjashme të menduara për të shpërndarë një mesazh politik me qëllim që të fitojnë mbështetje nga votuesit.⁴⁴ Subjektet politike, mbështetësit dhe kandidatët e tyre duhet të ndjekin Kodin e Sjelljes që synon të sigurojë një mjedis fushate ku përfaqësuesit politikë janë zgjedhur në një mënyrë të lirë dhe të drejtë.⁴⁵ Aktivitetet e ndaluara përfshijnë shkatërrimin e materialeve të fushatës të subjekteve të tjera politike; publikimi i materialeve të fushatës në lokalet dhe vendet publike, ose në mjedise private pa leje paraprake; mbajtja e armëve në ngjarjet politike; pengimi i ngjarjeve politike të subjekteve të tjera politike; pengimi i punës së gazetarëve; premtimi i shpërblimit financiar për të fituar mbështetjen e votuesve; kërcënimi i etniteteve të tjera politike, mbështetësit e tyre apo kandidatët e tyre; abuzimi i sistemit të ankesave; duke përdorur gjuhë, simbole apo sjellje që provokojnë dhunë dhe urrejtje.⁴⁶

Në total, në KQZ janë certifikuar 90 subjekte politike për të marrë pjesë në Zgjedhjet Lokale 2021, nga të cilat 32 janë parti politike, 34 iniciativa qytetare, një koalicion dhe 23 kandidatë të pavarur. Tre partitë më mëdha: LVV (Lëvizja Vetëvendosje), PDK (Partia Demokratike e Kosovës) and LDK (Lidhja Demokratike e Kosovës) konkurruan në këto zgjedhje pa koalicion. Si komuniteti më i madh

⁴³ Neni 36 i LZP.

⁴⁴ Neni 3 i LZP.

⁴⁵ Neni 31 i LZP.

⁴⁶ Neni 33 i LZP.

jo-shumicë, serbët e Kosovës kanë pasur përfaqësuesit e tyre në 21 komuna⁴⁷ dhe kanë mundur të zgjidhin përfaqësuesit e tyre nga 18 lista. Nga 35 kandidatë për kryetar në dhjetë komuna me shumicë serbe në Kosovë⁴⁸, 19 komuna janë me mbizotërim të shumicës serbe.

Për shkak të përkeqësimit të gjendjes epidemiologjike të pandemisë COVID-19 në Kosovë, kreu i LDK-së Lumir Abdixhiku, propozoi në fillim të shtatorit të shkurtojë periudhën e fushatës zgjedhore nga 30 në 10 ditë. Propozimi u refuzua nga dy kundërshtarët e mëdhenjë të LDK-së, LVV dhe PDK.

Një numër kufizimesh lidhur me parandalimin e përhapjes të COVID-19 kanë pasur ndikim në fushatë, të tilla si ndalimi i grumbullimeve të mbi 20 individëve në hapësirë të mbyllur dhe 50 në hapësirë të hapur.⁴⁹ Kjo parandaloi takimet masive dhe tubimet politike nga subjektet politike, ndërsa distancimi fizik dhe përdorimi i maskave ishin të detyrueshme në çdo kohë. Megjithatë këto masa që kanë për qëllim kufizimin e shpërndarjes së infeksionit të koronavirusit, ENEMO vlerëson se masat kufizonin dukshmërinë e fushatës dhe shkelnin në parim lirinë e tubimeve. Megjithatë, në disa raste, këto kufizime nuk i penguan subjektet politike për organizimin e takimeve dhe mbledhjen e votueseve për ngjarje.⁵⁰ Shpërfillja e subjekteve politike për shëndetin e votueseve të përfshirë në ngjarje të tilla është një arsye për shqetësim, ashtu si është edhe ashpërsia e kufizuar e sanksioneve të vëna.

Fushata u karakterizua si e qetë nga të gjithë bashkëbiseduesit e ENEMO-së, ndërsa shumica dërmuese e buxhetit të fushatës së të gjitha subjekteve politike u shpenzua drejt fushatës së mediave sociale, kryesisht Facebook, Instagram, YouTube dhe Twitter. Derisa mjedisi i fushatës midis partive të shqiptarëve të Kosovës ishte i ndryshëm dhe konkurrues, Lista Serbe dukshëm ka mbizotëruar mjedisin politik të komunitetit serbë të Kosovës.⁵¹ Në komunat me mbizotërim të serbëve të Kosovës, kjo rezultoi në bashkimin e partive shqiptare të Kosovës për përpjekjet e tyre për të trajtuar mbizotërimin e Listës Serbe. ENEMO vë në dukje se presioni dhe dhuna e dyshuar ndaj anëtarëve të jo-shumicës serbe të Kosovës që ishin politikisht aktivë dhe nuk favorizojnë Listën Serbe ndikoi negativisht në peisazhin politik dhe lirinë e shprehjes politike në komunitetet serbe të Kosovës.⁵²

Gjatë periudhës së fushatës, 1,023 kërkesa për tubime politike u miratuan nga KKZ dhe Policia, nga të cilat 28 tubime nuk u mbajtën në përputhje të plotë me kufizimet COVID-19. Nga të gjitha tubimet e regjistruara, 207 veprimtari nuk u zhvilluan pavarësisht se u miratuan, ndërsa KKZ-të raportuan për

⁴⁷ Serbët e Kosovës përbëjnë shumicë në 10 komuna dhe në 11 Komuna nuk përbëjnë shumicën.

⁴⁸ Dhjetë komuna me shumicë serbe të Kosovës janë: Gračanica/Graçanicë, Klokot/Klllokot, Leposavić/Leposaviq, Novo Brdo/Novobërdë, Parteš/Partesh, Raniluk/Ranillug, Severna Mitrovica/Mitrovicë e Veriut, verntprce/Zinacak/Shtërpce/Shtërpce Zveçan/Zveçan.

⁴⁹ Vendimi i Ministrisë së Shëndetësisë datuar me 24 shtator 2021.

⁵⁰ Shembuj të thyjes së kufizimeve COVID-19 gjatë fushatës vijnë nga të gjitha anët e spektrit politik. Disa shembuj përfshijnë kandidatët e LVV-së dhe Kryeministrin duke bërë fushatë në Prizren/Prizren dhe Prishtinë/Priština, kandidati i LDK-së dhe kryetari aktual i Komunës së Gjilanit, kandidati i PDK-së për Kryetar të Komunës së Skenderajt, anëtarët e AAK-së dhe kandidati për Kryetar të Komunës së Prishtinës/ Priština, NISMA në Malishevë/Mališevo, si dhe kandidatët e pavarur në Skenderaj/Srbica dhe Kamenicë/Kamenica.

⁵¹ E vetmja parti parlamentare përveç Srpska Lista ishte SLS që u fshi nga Regjistri i Partive Politike më 2020, pas një periudhe raportuese të frikësimit dhe dhunes drejtë kandidatëve dhe mbështetësve të tyre nga Srpska Lista.

⁵² Në janar të vitit 2019, lideri i opozitës së partive Serbe të Kosovës, Oliver Ivanović, u vra, gjë që çoi në bojkotimin e partive opozitare të cilat pretendonin se kushtet për zgjedhje të rregullta nuk ishin të pranishme. Gjatë fushatës për Zgjedhjet Parlamentare të vitit 2019, misionet ndërkombëtare të vëzhgimit të pranishme në Kosovë, si dhe mediat vendase raportuan mbi frikësimin e gjerë kundër partive opozitare Serbe të Kosovës dhe mbështetësve të tyre.

ENEMO-në se disa ngjarje të fushatës politike nuk u miratuan pasi ato ishin planifikuar të mbaheshin në ambientin e shkollave, gjë që nuk ishte në përputhje me kufizimet aktive COVID-19.⁵³

Temat kryesore të fushatës përfshinin parandalimin e përhapjes së pandemisë COVID-19, rimëkëmbjen ekonomike regjionale dhe lokale, prosperitetin e ardhshëm të të rinjve dhe projektet e infrastrukturës lokale, qoftë me qëllim të përgjithshëm (furnizimi me ujë, kanalizime, ndriçim dhe asfaltim), qëllime sociale (projekte urbanizimi, parqe, shkolla, kopshte, fusha sportive), ose qëllime ekonomike (fabrika dhe ndërmarrje të tjera lokale). Shumica e subjekteve politike u siguruan votuesve një platformë të shkurtër politike, shpesh të drejtuar drejt komunitetit lokal. Partitë politike më të dukshme përsa i përket shtrirjes në mediat sociale ishin LVV, LDK dhe PDK. Gjatë debateve televizive të organizuara nga disa media,⁵⁴ kandidatët nga të gjitha komunat patën mundësinë të prezantojnë platformat e tyre politike dhe të diskutojnë një sërë temash të rëndësishme për komunitetet lokale. Pavarësisht se ishin ftuar për të marrë pjesë në debate, kandidatët që përfaqësonin komunitetin jo-shumicë serb, kryesisht Lista Serbe, nuk pranuan të marrin pjesë në debate. Në përgjithësi, gjuha e përdorur në debate ishte e moderuar me disa përjashtime të gjuhës nxitëse të përdorur ndaj kandidatëve të tjerë. Me afrimin e ditës së zgjedhjeve lokale në Kosovë, dukshmëria e subjekteve politike që konkurrojnë në zgjedhjet lokale të vitit 2021 u intensifikua.

Edhe pse punonjësve publikë, të zgjedhur ose të emëruar, u ndalohet të përdorin zyrën e tyre ose ndonjë nga burimet e tyre me qëllim të marrjes së votave,⁵⁵ bashkëbiseduesit e misionit ngritën çështjen e abuzimit me burimet shtetërore, së bashku me akuzat për presion ndaj punonjësve të shtetit, frikësimi i votuesve dhe blerja e votës në të gjithë spektrin politik.⁵⁶ ENEMO ngre shqetësim mbi keqpërdorimin e pretenduar të burimeve administrative që shpesh ndërthuren me presionin ndaj punonjësve publikë dhe blerjen e votës, pasi që ndikon negativisht tek votuesit që të ushtrojnë lirshëm të drejtën e tyre për të votuar. Për më tepër, ENEMO vëren se kuadri legjislativ nuk siguron mekanizma të mjaftueshëm për parandalimin e keqpërdorimit të burimeve administrative, siç është sigurimi i një liste të shkeljeve dhe sanksioneve të mundshme në këtë drejtim, gjë që kufizon transparencën dhe ndikon në integritetin e procesit zgjedhor.

Në total, dhjetë ankesa në lidhje me fushatën u paraqitën në PZAP, nga të cilat dy ankesa u miratuan dhe rezultuan në gjoha për dy parti politike - LDK me 5,100 EUR për shkak të ngritjes së tendave dhe tavolinave me materiale fushate në rrugë,⁵⁷ dhe LVV me 1,200 EUR për shkak të postimit të posterave të fushatës në tabelën e informacionit në rrugë⁵⁸ (për më shumë informacion, shihni seksionin Ankesat dhe Parashtresat). Sipas bashkëbiseduesve të ENEMO, një numër kaq i ulët i ankesave dhe shkeljeve të Kodit të Sjelljes për subjektet politike supozohet të jetë si rezultat i kalimit nga mjetet tradicionale të fushatës në fushatë online për shkak të pandemisë COVID-19.

⁵³ Sipas Policë së Kosovës, parregulli të lidhuara me COVID-19 janë regjistruar në 17 tubime të LVV-së, katër tubime të PDK-së dhe LDK-së, dy tubime të AAK-së, dhe një tubim të subjektit tjetër politik.

⁵⁴ Disa nga mediatë që organizuan debate politike janë Klan Kosova, Kallxo.com, RTK, RTV 21, dhe T7.

⁵⁵ Artikulli 35 i Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme.

⁵⁶ Mediat lokale raportuan mbi rastet e blerjes së votave përpara dhe ditën e zgjedhjeve që rezultuan në disa arrestime, ndërsa dyshimet për shpërdorim të burimeve administrative mbeten zyrtarisht të pa raportuara.

⁵⁷ Vendimi i PZAP nr. 604/2021.

⁵⁸ Vendimi i PZAP nr. 607/2021.

B. Financimi i Fushatës

Legjislacioni në fuqi që rregullon financimin e partive dhe fushatave përbëhet nga Ligji për Financimin e Subjekteve Politike (2010)⁵⁹ dhe Ligji për Zgjedhjet e Përgjithshme (2008), së bashku me dy Rregullore të KQZ-së nga viti 2013⁶⁰ dhe 2015⁶¹ që sigurojnë dispozitat shtesë mbi kufirin e shpenzimeve të fushatës, deklarimi financiar, financimin e subjekteve politike dhe sanksionet për çdo lloj sjelljeje të gabuar nga subjektet politike.

Edhe pse rregullat e përgjithshme për financimin e partive dhe fushatave janë të përfshira në kuadrin legjislativ duke përfshirë kufizime në burimet e të ardhurave, përcaktimin e të ardhurave dhe shpenzimeve nga subjektet politike, si dhe kërkesat për raportimi financiar dhe transparencën, kuadri përmbush mangësi të shumta lidhur me mbikqyrjen efektive, transparencën dhe nuk siguron llogaridhënien e duhur të partive politike.

Çdo subjekt politik i përfaqësuar në asambljetë komunale në zgjedhjet e fundit lokale ka të drejtë për fonde publike vjetore, në proporcion me numrin e ulëseve të tyre. Kjo përbën 90 përqind të fondeve të caktuara, ndërsa 10 përqind e fondeve të mbetura ndahen proporcionalisht për subjektet politike të tjera të regjistruara dhe të certifikuar nga KQZ për Zgjedhjet Lokale. Fondet shtesë publike që e nuk tejkalojnë 0.05 përqind të buxhetit të Kosovës mund të alokohen nga Kuvendi. Ky financim mbetet opsional.

Subjektet politike lejohen të marrin kontribute nga individë që nuk i kalojnë 2.000 EUR për vit kalendarik, ndërsa njësitë ligjore mund të dhurojnë deri në 10,000 EUR për vit kalendarik. Veprimtaritë fitimprurëse të biznensit nuk lejohen.⁶² ENEMO ngre shqetësimin për mungesën e dispozitave legjislative që do të rregullonin llojet e tjera të donacioneve, të tilla si donacion dhurues si dhe mekanizmat për të identifikuar dhe kontrolluar mallrat dhe shërbimet e ofruara falas ose nën vlerën e tregut, ose paguara me para në të holla. Korniza ligjore nuk është plotësisht në përputhje me standardet ndërkombëtare për financimin e fushatës, kryesisht kur analizojmë rekomandimet të GRECO-s shohim që të dhënat duhet të mbahen për të gjitha shpenzimet, direkte dhe indirekte, mbi fushatatat zgjedhore të çdo partie politike, çdo kandidati dhe çdo liste kandidatësh.⁶³

Burimet e lejuara të donacioneve përjashtojnë burimet e huaja dhe të panjohura, institucionet publike dhe autoritetet, organizatat e shoqërisë civile, organizatat bamirëse dhe fetare, si dhe ndërmarrjet me kontrata të prokurimit publik. Donacionet e ndaluara duhet t'u kthehen donatorëve, ndërsa donacionet anonime duhet të ridrejtohen në buxhetin e Kosovës. Ligji ndalon gjithashtu presionin politik ndaj donatorëve në çdo formë, dhe ndalon privilegjet premtuese apo përfitimit personale për donatorët e çdo subjekti politik. ENEMO thekson se nuk është paraqitur asnjë mekanizëm për të mbikqyrur efektivisht dhe verifikojë mënyrën e mbledhjes së fondeve, veçanërisht në qoftë se shumtë tejkalojnë kufirin e përfshirë nga një donator individual apo etnitet.

Shpenzimet maksimale të fushatës përcaktohen sipas numrit të votuesve për komunë. Në komunat me më shumë se 5,000 votues partitë duhet të kufizojnë shpenzimet e tyre të fushatës në 0,5 EUR për

⁵⁹Ligji Nr.03/L-174 mbi Financimin e Subjekteve Politike, i ndryshuar me Ligjin Nr.04/L-058 dhe i ndryshuar në mënyrë shtesë me Ligjin Nr.04/L-212.

⁶⁰Rregullore e zgjedhjeve të KQZ-së Nr.12/2013 për Kufizimin e Shpenzimeve të Fushatës dhe Deklarimi Financiar.

⁶¹Rregullore e zgjedhjeve të KQZ-së Nr. 14/2015 mbi Financimin e Subjekteve Politike dhe Sanksioneve.

⁶²Përveç shitjes së mallrave të tilla si botime, reklama, material me emblemat e parties, akronimet, etj.

⁶³Neni 10 i Rekomandimit GRECO Rek(2003)4.

votues të regjistruar të komunës përkatëse, ndërsa në komunat me më pak se 5,000 votues partitë mund të shpenzojnë 0,7 EUR për votues të regjistruar për fushatën. Për Zgjedhjet Lokale 2021, buxheti maksimal i caktuar i fushatës është 950.633.40 EUR.⁶⁴

Derisa të gjitha subjekteve politike u kërkohet të sigurojnë që të gjitha të ardhurat dhe shpenzimet të menaxhohen përmes një llogarie të vetme bankare, konkluzionet duhet të ngrihen mbi pretendimet e përmendura nga bashkëbiseduesit e ENEMO për transaksione, donacione dhe shpenzime të shumta të pa raportuara dhe të pa shpjegueshme. ENEMO ngre shqetësime shtesë lidhur me kërkesën që subjektet politike të paraqesin raportin e tyre financiar të fushatës brenda 45 ditëve pas zgjedhjeve, e cila minon transparencën financiare të fushatës para Ditës së Zgjedhjeve dhe parandalon informimin e votuesve mbi financimin e subjekteve politike në kohën e duhur.

Përveç raportimit financiar për proceset dhe fushatat individuale zgjedhore, subjektet politike u kërkohet që të paraqesin raporte vjetore deri më 31 Qershor të çdo viti. Raportet financiare vjetore auditohen nga audituesit e jashtëm të certifikuar që janë në nënkontraktim nga Komisioni për Mbikëqyrjen e Financave Publike të Kuvendit, roli i të cilit është mbikëqyrja e këtij procesi. Auditorët e jashtëm kanë 75 ditë për të audituar raportet financiare për vitin e mëparshëm, dhe ky proces shpesh nuk përputhet me dispozitat ligjore për shkak të tenderëve publikë të pasuksesshëm.⁶⁵ ENEMO vëren se qëllimi i procesit të auditimit ndëpritet nga vonesa të mëdha, ndërsa parregullsitë e gjetura në shumë raporte financiare të subjekteve politike⁶⁶ nuk janë sanksionuar siç duhet pavarësisht nga mekanizmat ligjorë që i ka në dispozicion KQZ-ja.

Media

A. Mjedisi i Mediave ⁶⁷

Skena mediatike e Kosovës është mjaftë e larmishme, pavarësisht mungesës së transparencës në lidhje me pronësinë e mediave, e cila vitet e fundit ka lulëzuar me mediat online. Burimi kryesor i informacionit mbetet televizioni, përveç mediave online dhe mediave sociale. Politikanët kryesisht përdorin mediat sociale në komunikimin politik, veçanërisht Facebook-un, si rrjeti social më i përdorur në Kosovë. Mediat janë të brishta financiarisht dhe për këtë arsye janë të prirura ndaj ndikimit politik.

⁶⁴ Vendimi i KQZ-së për Kufizimin e Shpenzimeve të Fushatës për Subjektet Politike, datuar me 16 Qershor 2021.

⁶⁵ Për shembull, raportet për vitin 2013-2016 janë audituar në vitin 2017, ndërsa procesi i auditimit për 2017-2020 është në vazhdim.

⁶⁶ Disa nga parregullsitë e gjetura nga auditorët përfshijnë ndryshimet në të ardhurat dhe shpenzimet e raportuara dhe mungesën e faturave, faturave dhe kontratave.

⁶⁷ Misioni nuk ka kryer aktivitete të monitorimit të mediave. Gjetjet dhe përfundimet në këtë pjesë nxirren nga takimet me bashkëbiseduesit që punojnë në fushën e mediave në Kosovë dhe monitorimi i veprimtarisë së organit përgjegjës për monitorimin e sjelljes së mediave (Komisioni i Pavarur për Media).

Sipas Indeksit më të fundit të Lirisë Botërore të Shtypit⁶⁸, Kosova është renditur e 78 -ta nga 180 vende. Krahasuar me renditjen e vendeve në vitin 2020, Kosova ka rënë me 8 vende në 2021.

Mediat në Kosovë dominohen nga një transmetues publik (Radio Televizioni i Kosovës - RTK) i cili përbëhet nga katër kanale televizive (RTK 1, RTK 2, RTK 3, RTK 4) dhe dy radio stacione (në gjuhën shqipe dhe në gjuhën serbe). Aktualisht, Kosova ka 19 stacione televizive me transmetim tokësorë, nga të cilët 13 stacione transmetojnë në gjuhën shqipe, përveç RTK -së, dhe pesë stacione transmetojnë në gjuhën serbe. Veç kësaj, janë 105 televizione që transmetojnë përmes operatorëve të shpërndarjes, nga të cilët 90 përqind e tyre kanë përmbajtje tematike (muzikë, film, dokumentar) dhe pak prej tyre kanë përmbajtje gjeneralistike. Gjithashtu, Kosova ka dy televizione private me frekuencë kombëtare: televizioni KohaVision (KTV) dhe televizioni 21 (RTV21). Për më tepër, janë 89 radio stacione, nga të cilat 56 transmetojnë në gjuhën shqipe, 22 në gjuhën serbe, tre në gjuhën boshnjake, dy në gjuhën turke, dy në gjuhën gorane, një në gjuhën rome dhe një radio stacion multietnik.

Para pandemisë, Kosova kishte pesë gazeta ditore me tirazh të vogël. Pandemia COVID-19 i dha fund që ato të mos printohen më; ka vetëm versione online.

Në përgjithësi, mediat në Kosovë ofrojnë hapësirë për mjedis të ndryshëm diskutimi, përfshirë debatet në ekran midis kandidatëve. Edhe pse këto debate janë nën kontrollin redaktues, palët kanë mundësinë t'i përdorin ato për të prezantuar programet e tyre.

Gjatë pandemisë, shumë dezinformata u përhapën. Të gjithë bashkëbiseduesit e mediave të ENEMO ngritën shqetësimet në lidhje me shpërndarjen e përmbajtjeve të rreme dhe propagandës në mediat sociale dhe mungesën e kontrollit mbi mediat sociale në Kosovë.

B. Korniza Ligjore e Mediave

Kushtetuta garanton lirinë e përgjithshme të fjalës dhe siguron media të lira dhe pluraliste, ku censura është e ndaluar (neni 42). Kuadri ligjor përfshin një numër ligjesh që rregullojnë këtë të drejtë. Në përgjithësi, ligjet përputhen me standardet e BE -së dhe standardet e tjera ndërkombëtare për mbrojtjen e lirisë së fjalës. Përveç kësaj, neni 59 i Kushtetutës parashikon për komunitete të ndryshme jo-pakicë në Kosovë të drejtën për “të pasur qasje të garantuar dhe përfaqësim të veçantë në mediat publike transmetuese, si dhe programe në gjuhën e tyre, në përputhje me ligjin dhe standardet ndërkombëtare”.

Rregullatori i mediave të transmetimit, Komisioni i Pavarur për Media (KPM), i themeluar në 2005, është përgjegjës për licencimin e ofruesve të televizionit, radios dhe kablllove, si dhe për mbikëqyrjen e punës së tyre në përputhje me Kodin e Sjelljes. Sjellja e mediave gjatë zgjedhjeve lokale është e rregulluar me Ligjin për Zgjedhjet e Përgjithshme. Për më tepër, KPM -ja është përgjegjëse për

⁶⁸ <https://rsf.org/en/kosovo>

zbatimin e Kapitullit VIII të Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme në Kosovë, i cili përcakton në mënyrë specifike dispozitat për "Mediat që veprojnë gjatë një Fushate Zgjedhore". Gjithashtu, KPM ka hartuar Udhëzuesin Zgjedhor i cili është përcjellë tek mediat. Për më tepër, për të vlerësuar përputhshmërinë e mediave transmetuese me zgjedhjet, KPM -ja monitoroi 22 kanale televizive gjatë periudhës zgjedhore. Megjithatë, sipas KPM -së, lista e këtyre kanaleve televizive nuk mund të bëhet publike para se KPM -ja të publikojë raportin e saj të monitorimit. Fokusi i monitorimit ishin lajmet, kronikat zgjedhore, intervistat, debatet dhe spotet politike. Rezultatet e monitorimit të tyre do të paraqiten brenda shtatë ditëve pas Ditës së Zgjedhjeve. Për më tepër, KPM informoi misionin ENEMO se para Ditës së Zgjedhjeve Bordi i tyre nuk kishte vendosur asnjë sanksion ndaj asnjë stacioni televiziv. Për shkak të mungesës së kuorumit, takimi i Bordit është planifikuar për javën pas Ditës së Zgjedhjeve.

Radio Televizioni i Kosovës (RTK) financohet plotësisht nga buxheti i shtetit, ndërsa mediat private mbështeten kryesisht në reklama ose tarifën e abonimit. Shumë bashkëbisedues të ENEMO deklaruan se që nga fillimi i pandemisë, ata janë në vështirësi financiare, pasi që kërkesat për reklama janë shumë të ulëta.

Mediat e shkruara kanë miratuar vullnetarisht një Kod të Sjelljes të Këshillit të Mediave të Shkruara të Kosovës, një organ vetë-rregullues i themeluar nga mediat e shkruar në 2005. Me kalimin e viteve, duke avancuar vetë-rregullimin e tyre, disa media të lajmeve online u bashkuan me Këshillin e Mediave të Shkruara të Kosovës, dhe tani përbëjnë shumicën e anëtarëve të saj.

Në përputhje me Ligjin për Zgjedhjet e Përgjithshme në Kosovë, të gjitha mediat transmetuese do të sigurojnë qasje të drejtë dhe të barabartë në shfaqjet dhe debatet e diskutimeve politike për të gjithë konkurrentët. Në televizionin publik, çdo subjekt politik i regjistruar ka të drejtë për një minimum prej 40 minutash kohë transmetimi falas dhe 30 minuta në radio publike. Për më tepër, të gjithë transmetuesit privatë që zgjedhin të transmetojnë reklama me pagesë, gjithashtu u kërkohet të ofrojnë kohë transmetimi falas për çdo subjekt politik, me një numër minimal minutash në varësi të shtrirjes gjeografike të transmetuesve. Edhe pse nuk ka limit në kohën e transmetimit të paguar, çmimi i ngarkuar për spotet e paguara nuk duhet të jetë më i lartë se tarifa më e ulët e ngarkuar për të njëjtën kohë në gjashtë muajt e mëparshëm.

Misioni Ndërkombëtar i Vëzhgimit të Zgjedhjeve (EOM) i ENEMO-s u informua se në përgjithësi, në debate, shumica e kandidatëve ishin të pranishëm dhe patën një mundësi për të prezantuar programet e tyre, përveç kandidatëve nga Lista Serbe që nuk kanë marrë fare pjesë në debate. Për më tepër, sipas tyre, gjatë periudhës zyrtare të fushatës, është vërejtur një mungesë interesi nga politikanët për reklama me pagesë, veçanërisht pasi shumë politikanë janë duke u përqëndruar në fushatat online dhe përdorimin e faqeve të rrjeteve sociale.

Pavarësisht mbrojtjes ligjore, qasja në informacion mbetet një çështje për shumë gazetarë, sipas pothuajse të gjithë bashkëbiseduesve të mediave të ENEMO-s. Ata deklaruan se Qeveria aktuale nuk është e hapur për të bashkëpunuar me mediat. Në përgjithësi, gazetarët kanë vështirësi të marrin informacion zyrtar mbi tema të rëndësishme, përfshirë lajmet politike. Në një pikë pozitive, siç u tha

nga të gjithë bashkëbiseduesit e mediave të ENEMO, KQZ -ja ka qenë shumë bashkëpunuese dhe e përgjegjshme.

Bazuar në takimet e zhvilluara dhe informacionin e marrë, mund të nxirret një përfundim se mediat në Kosovë në përgjithësi janë të lira nga kontrolli politik. Ato mund të kritikojnë politikanët në mënyrë të hapur dhe janë të lira të shkruajnë. Bashkëbiseduesit e mediave të ENEMO-s raportuan se shumica e sulmeve ndaj gazetarëve u regjistruan në vitet e mëparshme, më pak në vitet e fundit. Situata aktualisht është qetësuar meqenëse nuk organizohen ngjarje publike për shkak të pandemisë.⁶⁹ Në lidhje me zgjedhjet, disa raste kërcënimesh dhe frikësimesh u raportuan në IEOM të ENEMO, ku gazetarët u kërcënuan të fshinin lajmet nga portalet e tyre. Sipas bashkëbiseduesve të medias, hetimi dhe ndjekja penale nga gjyqësori janë shumë të ngadalta dhe joefektive, pavarësisht kuadrit ligjor ekzistues. Sidoqoftë, ata të gjithë thanë se ndiheshin të lirë për të kryer punën e tyre.

C. Mediat Online dhe Mediat Sociale

Meqenëse shtypit dhe mediave online në Kosovë nuk u kërkohet të kenë ndonjë licencë për të funksionuar dhe nuk ka asnjë organ shtetëror që mbikëqyr punën e tyre, mediat online të lajmeve janë duke lulëzuar vazhdimisht. Çdokush mund të krijojë një media, të hapë një portal dhe të publikojë përmbajtje. Kjo ngriti shqetësimin midis bashkëbiseduesve të ENEMO-s se standardet profesionale janë degraduar ndjeshëm, veçanërisht për shkak të shumë mediave që kopjojnë rregullisht njëra - tjetrën. Për më tepër, shumë gazetarë publikojnë përmbajtje në kohë reale pa kontrolluar dhe verifikuar informacionin, gjë që çon në publikimin e vazhdueshëm të dezinformatave. Përveç kësaj, shumë shpesh mediave online u mungon transparenca e pronësisë e cila paraqet një sfidë të konsiderueshme për t'i mbajtur ato përgjegjëse për përmbajtjen e tyre të publikuar.

Depërtimi i internetit për 2021 bazuar në familje është 88.8 përqind⁷⁰. Shumica e mediave i zhvendosën programet e tyre në internet, përmes kanaleve të ndryshme dhe janë duke i shpërndarë lajmet e tyre në rrjetet sociale. Numri i përgjithshëm i mediave online në Kosovë është i panjohur.

ENEMO përdori platformën CrowdTangle për të monitoruar aktivitetet e partive politike në platformën Facebook. Gjatë periudhës zyrtare të fushatës, ENEMO monitoroi 32 faqe të partive politike të cilat përdorën rrjetin social Facebook për të përhapur përmbajtje politike. Brenda kësaj periudhe, numri i përgjithshëm i përmbajtjes së publikuar nga partitë politike ishte: 1121 nga të cilat individualisht: Lëvizja Vetëvendosje - LVV 91; Nisma Socialdemokrate- NISMA 59; Partia Demokratike e Kosovës - PDK 33; Lidhja Demokratike e Kosovës - LDK 121; Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës- AAK 61; Aleanca Kosova e Re- AKR 70; Partia Social Demokratike - PSD 10; FJALA 20; Alternativa 115; Lëvizja për Bashkim 13; Partia e Drejtësisë- PD 11; KDTP 64; Lista Serbe 16; Nisma JON 41; Koalicioni Vakrat 81; Lëvizja për Ndërveprim 1; SDU Bashkimi Social

⁶⁹ Trazirat filluan në veri të Kosovës në Mitrovicë më 13 tetor, ndërsa një njësi policore nga Prishtina kreu një operacion për të parandaluar kontrabandën. Gjatë këtyre përplasjeve mes qytetarëve dhe policisë, gazetarët nga KoSSev, T7, Klan Kosova, RTV Dukagjini, ATV dhe Kanal 10 u sulmuan dhe u penguan gjatë kryerjes së detyrës. <https://agk-ks.org/en/news/sj-albanian-and-serbian-journalists-attacked-and-obstructed-in-north-mitrovica/>

⁷⁰ <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm>

Demokratik 8; Partia Demokristiane Shqiptare e Kosovës - PSHDK 4; Partia Serbe e Kosovës 5; Lëvizja Qytetare Vatra 9; KATP 190; Yenilikçi Türk Hareket Party 36; PDD Partia Demokratike e Diasporës 11; Partia e Re Demokratike 18; Partia Liberale Egjiptiane - PLE 1; Partia Demokratike Progresive 0; Iniciativa e Re Demokratike e Kosovës - IRDK 17; Partia Demokratike e Unitetit - PDU 1; JGP 7; Balli Kombëtar Demokrat – Kosovë 0; KNRP 0; PREBK - Partia Rome e Bashkuar e Kosoves 7.

Një total prej 280 mijë ndërveprimesh në Facebook u bënë në postimet e përmendura, nga të cilat deri në 155.8 mijë ishin vetëm në postet e Lëvizjes Vetëvendosje - LVV dhe 68.2 mijë në postet e LDK - së.

Partitë komunikuan kryesisht përmes fotografive (56.53 përqind) dhe videove në Facebook (31.20 përqind) të cilat kishin 4.74 milion shikime në total.

Përfaqësimi Gjinator

Kosova ka rregulla ligjore përkatëse për promovimin e barazisë gjinore dhe pjesëmarrjen e grave në jetën politike dhe publike. Siç përcaktohet nga Kushtetuta, barazia gjinore është një vlerë themelore e zhvillimit demokratik, dhe Kosova krijon mundësi të barabarta që përfaqësuesit e të dy gjinive të marrin pjesë në fushat politike dhe fushat e tjera të jetës shoqërore.⁷¹

Ligji për Barazi Gjinore promovon dhe mbron të drejtat e barabarta të femrave dhe meshkujve.⁷² Ligji parashikon miratimin e masave të posaçme të përkohëshme nga institucionet publike në promovimin e barazisë. Në mënyrë që të rritet pjesëmarrja e gjinisë më pak të përfaqësuar, përcaktohet se organet legjislative, ekzekutive, gjyqësore në të gjitha nivelet dhe institucionet publike duhet të miratojnë masa përkatëse të posaçme. Në të njëjtën kohë, është përcaktuar se përfaqësimi i barabartë arrihet nëse sigurohet një përfaqësim minimal prej 50 përqind për secilin gjini, përfshirë edhe në organet vendim-marrëse.

Ligji për Zgjedhjet Lokale përmban gjithashtu kuotat gjinore, por me një prag më të ulët. Listat e kandidatëve të paraqitura nga subjektet politike duhet të përbehen nga së paku 30 përqind e kandidatëve të gjinisë tjetër, e cila është në kundërshtim me standardin më të lartë të vendosur në Ligjin për Barazinë Gjinore. ENEMO vlerëson se dispozita që ka të bëjë me kuotën gjinore të parashikuar me Ligjin për Zgjedhjet Lokale është në kundërshtim të drejtpërdrejtë me Ligjin për Barazinë Gjinore.

⁷¹ Neni.7 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës, 2008.

⁷² Ligji Nr.05/L-020, 26 Qershor, 2015, <https://bit.ly/3uVrNWA>

Në mënyrë që të garantohet përfaqësimi minimal prej 30 përqind, Ligji për Zgjedhjet Lokale siguron disa rregulla shtesë. Është përcaktuar se nëse pas ndarjes së vendeve, kandidatët të gjinisë pakicë nuk u janë ndarë së paku 30 përqind nga numri i përgjithshëm i vendeve të subjektit politik, kandidati i fundit i zgjedhur i gjinisë shumicë nga lista e asaj partie politike duhet të zëvendësohet nga kandidati i përshtatshëm i gjinisë tjetër në listen e ri-renditur për kandidatë, derisa numri i përgjithshëm i vendeve të ndara për gjininë pakicë të jetë të paktën 30 përqind.⁷³ Në rast të zëvendësimit të një anëtari të Asamblesë Komunale, përcaktohet se vendi i lirë duhet të plotësohet nga kandidati i radhës të njëjtës gjini që gjendet në listen e rirenditur të kandidatëve të njëjtit subjekt politik.

Ndërsa përcaktimi i një kërkesë i kuotes gjinore për listat e kandidatëve të partive politike është një hap përpara për të rritur angazhimin dhe përfaqësimin e grave, mospërputja midis dy ligjeve dhe mundësia për të mos plotësuar pragun e ulët nuk kontribuon në një rritje efektive të numrit të grave në jetën politike dhe nuk siguron plotësisht parimin e barazisë siç përcaktohet nga Ligji për Barazi Gjinore.

Në lidhje me përfshirjen e grave në zgjedhje lokale si kandidate për postin e Kryetarit, nga 166 kandidatë vetëm 14 (8.43 përqind) ishin gra. Në rastin e Asamblesë Komunale, nga 5,199 kandidatë 1,937 (37.25 përqind) ishin gra. Këta shifra tregojnë edhe një herë se për forcimin e angazhimit të grave në politikë, një mekanizëm funksional i kuotës gjinore është i rëndësishëm dhe kontribuon në kapërcimin e pengesave që gratë hasin në politikë.

Përpjekjet e nevojshme për rritjen e përfshirjes së grave u njohën nga shumica e subjekteve politike. Kandidatë të shumtë bënë premtime politike për të siguruar një numër më të lartë të grave në pozita drejtuese brenda partive politike si dhe për të emëruar më shumë gra kudo që të jetë e mundur. Përpjekje shtesë për të rritur dukshmërinë e grave kandidate u bënë nga disa media me kohë të caktuar për të paraqitur platforma politike të grave që konkurojnë në këto zgjedhje.⁷⁴ Megjithatë, gratë kanë qenë të nënpërfaqësuar në mënyrë të shpërpjestuar në debate.

Pavarësisht nga përparimi i dukshëm në njohjen e përgjithshme të rëndësisë së barazisë gjinore dhe përfshirjes së grave, disa gra kandidate raporutan shpifje të bazuara në gjini dhe gjuhë shpifje të drejtuara ndaj tyre gjatë fushatës⁷⁵, duke treguar se ka ende hapësirë të konsiderueshme për përmirësim në këtë drejtim.

⁷³ Neni.8 Ligji për Zgjedhjet Lokale në Republikën e Kosovës, 2008.

⁷⁴ Për shembull, portal online Kallxo.com ka paraqitur platforma politike të shumë kandidateve femra që kandidojnë për Asamblesë Komunale në mënyrë që të rrisin dukshmërinë e tyre.

⁷⁵ Kandidatet e LDK-së dhe PDK-së që konkurrojnë në Deçan/Deçan përmendën gjatë debatit televiziv se ato raportuan shpifjen në polici: <https://www.youtube.com/watch?v=cgetHSwNf3I>

Komunitetet Jo shumicë

Ashtu siç përcaktohet me Kushtetutë, Republika e Kosovës është një shtet multienik i përbërë nga shqiptarët dhe komunitete të tjera.⁷⁶ Sipas rregullave ligjore⁷⁷, serbët, turqit, boshnjakët, romët, ashkalishtë, egjiptianët dhe goranët janë komunitetet që janë tradicionalisht të pranishëm në Kosovë dhe nuk i përkasin shumicës.⁷⁸

Përveç garantimit të të drejtave të njëjta për të gjithë qytetarët, Kushtetuta përmban një kapitull të veçantë kushtuar të drejtave të personave që i përkasin komuniteteve jo shumicë.⁷⁹ Kosova nuk është nënshkruese e Konventës Kornizë të Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare, por sipas Kushtetutës Konventa e referuar është drejtpërdrejt e zbatueshme në Kosovë.

Përveç Kushtetutës, të drejtat e komuniteteve jo-shumicë rregullohen me Ligjin për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Anëtarëve të tyre në Kosovë,⁸⁰ i cili përcakton që Kosova e konsideron diversitetin e saj kombëtar, etnik, gjuhësor dhe fetar si burim të forcës dhe pasuri në zhvillimin e mëtejshëm të një shoqërie demokratike. Ndër identitetin, kulturën, arsimin, fenë, median dhe çështje të tjera, ajo gjithashtu rregullon pjesëmarrjen politike të komuniteteve dhe anëtarëve të saj. Sipas nenit 11 të Ligjit, komunitetet dhe anëtarët e tyre kanë të drejtë për pjesëmarrje efektive në vendimmarrjen politike në të gjitha nivelet e qeverisjes, përfshirë në vendimet me rëndësi të veçantë për ta ose për zonat në të cilat ata jetojnë. Aty thuhet gjithashtu se ata kanë të drejtë të formojnë parti politike dhe të kandidojnë për vende dhe poste të zgjedhura në të gjitha nivelet e qeverisjes.

Ligji për Zgjedhjet Lokale gjithashtu përcakton që të gjithë qytetarët e Kosovës kanë të drejtë të votojnë dhe të zgjidhen pa diskriminim, ndër të tjera, në bazë të përkatësisë etnike ose gjuhës.⁸¹ LQP gjithashtu parashikon përfaqësimin e komuniteteve jo-shumicë në përbërjen e KKZ-ve, megjithëse dispozita ligjore është e paqartë duke mos vendosur kritere të sakta për përcaktimin e numrit të përfaqësuesve të komuniteteve jo-shumicë në KKZ-të, duke e lënë atë në diskrecionin e KQZ-së (për më shumë informacion, shikoni seksionin *Administrata Zgjedhore, Komisionet Komunale Zgjedhore*).

Legjislacioni në fuqi nuk përcakton kuota të detyrueshme për përfaqësimin e komuniteteve jo-shumicë në Kuvendet Komunale, por Kushtetuta përcakton që në komunat ku të paktën dhjetë përqind e qytetarëve i përkasin komuniteteve jo shumicë, një post i Zëvendës Kryesuesit të Kuvendit Komunal për Komunitetet do të rezervohen për një përfaqësues të këtyre komuniteteve. Pozita e Nënkryetarit mbahet nga kandidati i komunitetit jo-shumicë që ka marrë më shumë vota në listën e hapur të kandidatëve për zgjedhje në Kuvendin Komunal.

⁷⁶ Neni 3 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës, 2008.

⁷⁷ Neni 1, Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Anëtarëve të Tyre në Kosovë, 2008.

⁷⁸ Meqenëse regjistrimi nuk është kryer që nga viti 2011, nuk ka informacion të besueshëm në dispozicion në lidhje me statistikat e sakta në lidhje me komunitetet jo-shumicë.

⁷⁹ Po aty, Kapitulli III "Të drejtat e komuniteteve dhe anëtarëve të tyre".

⁸⁰ Ligji Nr. 03/L-047a për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre në Kosovë.

⁸¹ Neni 3, Kapitulli 1, Ligji për Zgjedhjet Lokale në Republikën e Kosovës, NR.03/L-072, 2008.

Sa i përket organit ekzekutiv komunal, është përcaktuar se duhet të jetë një nënkryetar për komunitete në komunat ku të paktën dhjetë përqind e qytetarëve i përkasin komuniteteve jo shumicë.⁸² Emërimi dhe shkarkimi i nënkryetarit për komunitete me shumicën e anëtarëve të kuvendit komunal kërkon mbështetjen e shumicës së anëtarëve të kuvendit komunal që i përkasin komuniteteve jo shumicë.

Disa nga materialet për edukimin e votuesve (për identifikimin e votuesve, udhëzimet e votimit dhe krimet elektorale) të përgatitura nga KQZ -ja ishin në dispozicion në faqen e internetit të KQZ -së në dy gjuhë zyrtare, shqip dhe serbisht. Fletët e votimit dygjuhëshe ishin në dispozicion në gjuhën shqipe dhe serbe.

Përfshirja e Personave me Aftësi të Kufizuara

Ligji për Zgjedhjet e Përgjithshme parashikon miratimin e rregullave të votimit me nevoja të veçanta për votuesit të cilët nuk mund të votojnë në qendrat e votimit për shkak të paaftësisë fizike, mjekësore ose çfarëdo lloji tjetër (votimi në shtëpi), si dhe për votuesit me aftësi të zvogëluar mendore në kujdesin shëndetësor institucionet (votimi institucional). Prandaj, KQZ-ja miratoi Rregulloren Zgjedhore Nr.04/2013 për Votimin e Personave me Nevoja dhe Rrethana të Veçanta që përcakton rregulla të hollësishme për votimin me nevoja të veçanta. Për votimin brenda vendit, votuesve iu kërkua që t'i dorëzojnë KKZ -së përkatëse një kopje të aplikacionit, dokumentit të identifikimit dhe një certifikatë mjekësore të aftësisë së kufizuar.⁸³ KKZ -së iu kërkua të merrte një vendim brenda dy ditësh, i cili mund të apelohej tek autoriteti përkatës.

Për më tepër, Neni 89.5 i LZP-së përcakton që një zgjedhës i paaftë për të votuar në mënyrë të pavarur (shënuar ose hedhur një fletë votimi) mund të ndihmohet nga një person tjetër sipas zgjedhjes së tij/saj. Një person që ndihmon votuesin nuk mund të jetë anëtar i KVV -së ose vëzhgues i akredituar dhe mund të ndihmojë vetëm një votues.

Edhe pse këto rregullore kontribuojnë në pjesëmarrjen e PAK në zgjedhje, një numër problemesh mbeten që kanë të bëjnë me legjislacionin dhe praktikën që kufizojnë përfshirjen e PAK në zgjedhje. Për shembull, Neni 5 i LZP -së thotë se personat e shpallur mendërisht të paaftë nga gjykata nuk kanë të drejtë vote që është në kundërshtim me Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara.⁸⁴

LZP rregullon pjesërisht dhënien e informacionit personave me dëmtim të dëgjimit. Ligji përcakton që materiali informativ i KQZ-së duhet të ketë gjuhën e shenjave për votuesit me dëmtim të dëgjimit. Megjithatë, legjislacioni nuk i detyron transmetuesit publik të përdorin gjuhën e shenjave në programet e lajmeve që mbulojnë procesin zgjedhor dhe debatet politike. Neni 7 i Ligjit për Radio Televizionin e Kosovës përcakton vetëm se "vëmendje e veçantë do t'i kushtohet personave me aftësi

⁸² Neni 61, Ligji NR. 03/L-040 për Vetëqeverisjen Lokale, 2008.

⁸³ <https://www.kqz-ks.org/an/sherbimet-per-votuesit/votimi-me-nevoja-te-vecanta/>

⁸⁴ Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, Neni 29, Komenti i Përgjithshëm Nr.1 (2014), Neni 29: Pjesëmarrja Politike, <https://bit.ly/3uUZx6i>

të kufizuara në drejtim të programeve dhe shpërndarjes së informacionit" dhe të përdorin teknologji të adaptueshme për dhënien e informacionit personave me aftësi të kufizuara.⁸⁵ Kjo rregullore nënkupton aplikimin e gjuhës së shenjave, por meqenëse nuk përcakton rregullore të sakta, praktika është jokonsistente dhe gjuha e shenjave nuk përdoret nga RTK -ja në të gjitha programet/debatet lidhur me zgjedhjet.⁸⁶

Gjithashtu, nuk ka asnjë rregullore që partitë politike të përdorin gjuhën e shenjave për reklamat e tyre politike të cilat transmetohen në televizion.

As Ligji për Zgjedhjet e Përgjithshme dhe as rregullorja e KQZ-së nuk përcaktojnë ndonjë kërkesë në lidhje me qasshmërinë fizike të vendvotimeve, e cila është një nga çështjet kryesore që pengon personat me aftësi të kufizuara të hyjnë në mënyrë të pavarur në vendvotime. Siç u theksua nga bashkëbiseduesit e ENEMO-s, qasja fizike e vendvotimeve është çështja më problematike në lidhje me pjesëmarrjen e PAK në zgjedhje, dhe për shkak se qendrat e votimit nuk janë të arritshme siç duhet PAK janë të gatshëm të dorëzohen në qendrat e votimit për të votuar. U përmend se edhe kur qendrat e votimit kanë rampa, ato jo gjithmonë plotësojnë standardet ndërkombëtare dhe mbeten të paarritshme. Vendndodhja brenda vendvotimit dhe hapësirës ndonjëherë nuk përshtaten me nevojat e personave me aftësi të kufizuara. Për më tepër, faqja e internetit e KQZ -së nuk ishte përshtatur me nevojat e votuesve me aftësi të kufizuara.

Ankesat dhe Parashtresat

Paraqitja dhe gjykimi i ankesave dhe parashtresave rregullohet me Ligjin për Zgjedhjet e Përgjithshme dhe Rregulloren e Punës të miratuar nga Paneli Zgjedhor i Ankesave dhe Parashtresave (PZAP).⁸⁷

PZAP është një organ i pavarur përgjegjës për gjykimin e ankesave. Ai përbëhet nga 10 anëtarë përfshirë Kryetarin. Kryetari i Gjykatës Supreme (GJS) emëron Kryetarin nga gjyqtarët e GJS dhe anëtarët e tjerë nga gjykatat. Anëtarët e PZAP-së emërohen për një periudhë katërvjeçare të rinovueshme. PZAP mund të gjykojë ankesat në panele prej të paktën tre anëtarësh. Vendimet e tyre mund të apelojnë në GJS. PZAP -i asistohet nga Sekretariati.

Çdo person, i cili ka interes ligjor ose i janë shkelur të drejtat në lidhje me zgjedhjet, ka të drejtë të paraqesë ankesë në PZAP, me përjashtim të ankesave në lidhje me listën e zgjedhësve dhe mbulimin e zgjedhjeve nga media.⁸⁸ Shumica e ankesave, përfshirë ato lidhur me numërimin në QNR, duhet të

⁸⁵ Ligji Nr. 04/L-046 për Radio Televizionin e Kosovës, 2012, <https://bit.ly/3DqUqhd>

⁸⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=v9v0ITvu3Po>; <https://www.youtube.com/watch?v=rTMxs7o-wWo>; <https://www.youtube.com/watch?v=5tRbqtd3Oa8>; <https://www.youtube.com/watch?v=7-6BYRbhPpE>; <https://www.youtube.com/watch?v=Gx4Bpaa2R6A>

⁸⁷ Rregullorja NR. 02/2015.

⁸⁸ Ankesa në lidhje me VL do t'i paraqitet gjykatës së shkallës së parë. Vendimet e gjykatës së shkallës së parë janë përfundimtare, nenet 9 dhe 10 të LPP. Shkeljet e lidhura me zgjedhjet nga mediat duhet t'i paraqiten Komisionit të Pavarur të Mediave, neni 51 i LZP-së.

paraqiten brenda 24 në PZAP. ENEMO vlerëson se 24 orë për paraqitjen e një ankesë është një afat i shkurtër i paarsyeshëm, i cili, nga njëra anë, mund të parandalojë paraqitjen e ankesave përkatëse dhe nga ana tjetër, të shkaktojë ankesa të paarsyetuara dobët që nuk mbështeten me dëshmi përkatëse. Afatet e ngushta për paraqitjen e ankesave janë në kundërshtim me standardet ndërkombëtare.⁸⁹

Afati për paraqitjen e disa prej ankesave është më i gjatë, për shembull, vendimet e KQZ -së në lidhje me certifikimin e subjekteve politike dhe listat e kandidatëve mund të apelojnë në PZAP brenda pesë ditëve.⁹⁰ Afatet për ankesat jepen në nene të ndryshme nën kapituj të ndryshëm të LZP, të cilat mund të krijojnë konfuzion dhe keqkuptime për ankuesit.

Për më tepër, neni 122 i LZP përcakton vendimet e KQZ -së të cilat mund të apelojnë në PZAP nga çdo person të drejtat e të cilit janë prekur.⁹¹ Këto kufizime të të drejtës për të apeluar vetëm për disa kategori të vendimeve të lidhura me zgjedhjet e KQZ-së mund të dëmtojnë besimin ndaj procesit të vendimmarrjes të KQZ-së.

PZAP duhet të marrë një vendim brenda 72 orëve pas pranimit të ankesës. Duke marrë parasysh numrin e madh të ankesave që i paraqiten PZAP-it, afati kohor për marrjen e vendimeve është i kufizuar dhe mund të dëmtojë interesin e shqyrtimit të thellë të çështjes dhe të rezultojë në vendime të paargumentuara.

Ankesat duhet të dorëzohen në zyrën e PZAP-it në Prishtinë ose me postë. Për Zgjedhjet Lokale të vitit 2021, diasporës iu lejua të paraqiste ankesa online, për shkak të pandemisë COVID-19. ENEMO vlerëson se ndërsa futja e ankesave në internet për votuesit jashtë vendit është një vendim pozitiv, duke marrë parasysh afatet e ngushta për paraqitjen e ankesave, dërgimi i tyre në zyrën e PZAP-it ose me postë mund të jetë një barrë shtesë edhe për ankuesit e tjerë dhe jo vetëm në kohë pandemie.

Vendimet e PZAP-it mund të apelojnë në Gjykatën Supreme brenda 24 orëve nëse gjopa tejkalon 5000 Euro ose nëse afekton të drejtat themelore. Gjykata Supreme duhet të marrë një vendim brenda 72 orëve pas paraqitjes së ankesës. Siç është vërejtur në rastin e paraqitjes së ankesave në PZAP, një afat kohor prej 24 orësh nuk paraqet një afat të drejtë dhe të arsyeshëm për përgatitjen dhe paraqitjen e një ankesë.

Lidhur me ankesat e paraqitura në PZAP për zgjedhjet lokale të vitit 2021, deri më 15 tetor u regjistruan 609 ankesa.⁹² Numri më i lartë prej 584 ankesash kishin të bënin me votimin jashtë vendit. Nga këto vetëm 12 ankesa u pranuan. Pjesa tjetër e 30 ankesave ishin të lidhura me çështje të tjera: nëntë- largimi nga lista e kandidatëve për kuvend komunal dhe kryetar komune; katër-mos-certifikimi i kandidatëve për zgjedhjet e Kryetarit të Komunës; dy- mos certifikimi i kandidatëve për zgjedhjet e Kuvendit Komunal; dy - tërheqja e kandidatit nga lista e kandidatëve për Kuvend Komunal; një - mos certifikim i partisë politike; një - emërimi i anëtarëve të KKZ -së; një- parregullsi lidhur me emërimin

⁸⁹ Kodi i Praktikës së Mirë në Çështjet Zgjedhore, Raport Shpjegues, Para.95, Komisioni i Venecias, 2002.

⁹⁰ Nenet 16.5 dhe 26.6 të Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithshme.

⁹¹ Ato vendime të KQZ-së janë: a) përfshirja ose përjashtimi i një personi nga pjesëmarrja në votim jashtë Kosovës; b) vërtetimin ose refuzimin për të certifikuar një Subjekt Politik ose kandidat për të marrë pjesë në zgjedhje; c) një kandidat i cili pas certifikimit nuk dëshiron të marrë pjesë në zgjedhje; d) akreditimin ose refuzimin për të akredituar një vëzhgues elektoral; e) vendosja e një tarife administrative për një subjekt politik sipas nenit 42 të LZP; dhe f) refuzimi për të regjistruar një parti politike brenda Zyrës.

⁹² Informacioni bazohet në regjistrin online të ankesave të ECAP: <https://bit.ly/2X6ngEd>

e anëtarit të komisionit; një- jo-transparencë e mediave publike; nëntë - shkelje të ndryshme të fushatës (për shembull, vendosja e posterit në pronë private, shpërndarja e materialeve në hapësirat publike; mbulimi dhe dëmtimi i posterave, presioni mbi votuesit për të votuar për një subjekt të caktuar politik, etj). Nga ato 30 ankesa vetëm në dy raste PZAP gjeti një shkelje, 25 u refuzuan për arsye të ndryshme, dy u tërhoqën nga ankuesit dhe një i lidhur me transparencën e mediave iu referua Komisionit të Pavarur për Media. Dy parti politike u gjobitën për shkelje të rregullave të fushatës:

- Më 30 shtator, PZAP miratoi ankesën e Lëvizja Vetëvendosje (LVV) kundër Lidhjes Demokratike të Kosovës (LDK) dhe vërtetoi se kjo e fundit shkelte Kodin e Sjelljes për Subjektet Politike - ngritjen e tendave dhe tavolinave me materiale propagandistike në rrugët publike për qëllime të zgjedhjeve. LDK është gjobitur në vlerë prej 5100 euro.⁹³
- Më 8 tetor, PZAP miratoi ankesën e LDK-së kundër LVV për shkelje të Kodit të Sjelljes për Partitë Politike duke vendosur postera për fushatën zgjedhore në hapësirat publike. LVV u gjobit me 1200 Euro.⁹⁴

Dita e zgjedhjeve

Në ditën e zgjedhjeve, misioni vëzhgoi votimin në disa vendvotime të zgjedhura në kryeqytet Prishtinë, Graçanicë, Kishnicë dhe Mitrovicën Veriore. Në përputhje me praktikën standarde për MNVZ të kufizuar të ENEMO-së, misioni nuk e ka vëzhguar ditën e zgjedhjeve në mënyrë sistematike ose gjithëpërfshirëse.

Dita e Zgjedhjeve, në përgjithësi, u zhvillua në një atmosferë të qetë dhe paqësore, në përputhje me ligjin zgjedhor. Menaxhimi i votimit dhe kryerja e votimit ishin përgjithësisht në rregullt, me disa shkelje procedurale që vlerësohen se nuk kanë ndikuar negativisht në legjitimitetin e procesit të përgjithshëm.

Disa raste të vend votimeve të mbipopulluara dhe radhë të gjata në shkolla u vëzhguan nga misioni, përderisa disa raste të votuesve dhe/ose komisionerëve të vendvotimeve që nuk mbanin maska parandaluese COVID-19 u vunë re në disa vendvotime.

Një nga problemet serioze të vërejtura kishte të bënte me qasshmërinë e vend votimeve të shkaktuara nga mungesa e rampave ose vendndodhja e vend votimeve në katet e dyta ose të treta në ndërtesat pa ashensorë. Për më tepër, jo të gjitha vendvotimet ishin të pajisura me fletë votimi taktile për votuesit me shikim të dëmtuar.

⁹³ <https://pzap.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/10/7.-Anr.604-Vendim.pdf>

⁹⁴ <https://pzap.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/10/5.-Anr.607-vendimi.pdf>

Vëzhguesit

Akreditimi, të drejtat dhe detyrat e vëzhguesve rregullohen me Ligjin për Zgjedhjet e Përgjithshme dhe Rregulloren Zgjedhore të KQZ -së Nr. 07/2013 për Vëzhguesit e Zgjedhjeve.⁹⁵ Këto rregullore janë në përputhje me standardet ndërkombëtare për vëzhgimin e zgjedhjeve.

LZP përcakton se Subjektet Politike të Çertifikuara, OJQ -të dhe organizatat qeveritare dhe ndërqeveritare, si dhe organizatat ndërkombëtare të specializuara dhe të angazhuara në zgjedhje ose mbrojtjen e të drejtave të njeriut, dhe përfaqësuesit e vendeve të huaja kanë të drejtë të kërkojnë akreditimin e vëzhguesve në zgjedhje. Në dispozitat e përgjithshme, ligji përcakton afatet për paraqitjen e kërkesave për akreditim dhe afati që KQZ -ja duhet të vendosë për këto kërkesa. Ligji nuk vendos ndonjë dallim midis kategorive të ndryshme të vëzhguesve, por përcakton të drejta dhe detyra për të gjithë ata pa ndonjë dallim. ENEMO nuk u informua nga ndonjë prej bashkëbiseduesve për ndonjë pengesë të krijuar për vëzhguesit gjatë punës së tyre.

Vëzhguesit kanë të drejtë të vëzhgojnë përgatitjen dhe zhvillimin e zgjedhjeve pa pengesa, të marrin kopje të vendimeve, protokolleve, numërimeve, procesverbalit dhe dokumenteve të tjera elektorale, të paraqesin ankesa për shkelje të lidhura me zgjedhjet, etj. Ligji gjithashtu përcakton që vëzhguesit duhet të jenë të paanshëm dhe politikisht neutral gjatë vëzhgimit të procesit zgjedhor dhe nuk do të ndërhyjnë në asnjë mënyrë në zhvillimin e zgjedhjeve dhe do të respektojnë fshehtësinë e votimit.

Nga ana tjetër, rregullorja e KQZ -së për Vëzhguesit e Zgjedhjeve përcakton procedurën për akreditimin e organizatave, vëzhguesve dhe mediave. Ligji nuk vendos ndonjë dallim midis vëzhguesve kombëtarë dhe ndërkombëtarë dhe kryesisht vendos procedura administrative dhe teknike për vëzhguesit e zgjedhjeve, siç janë procesi i aplikimit, afati, dokumentet e kërkuara, simbolet, etj.

Bazuar në informacionin e siguruar nga KQZ -ja, janë akredituar fillimisht gjithsej 24 693 vëzhgues nga organizata të ndryshme, në veçanti, 768 vëzhgues vendorë; 177 vëzhgues ndërkombëtarë; 39 vëzhgues nga ambasadat e huaja; 521 përfaqësues të mediave lokale; 27 përfaqësues të mediave të huaja; 21 737 vëzhgues të partive politike; 387 vëzhgues nga koalicioni zgjedhor; 883 vëzhgues nga grupet e iniciativave qytetare; 85 vëzhgues të kandidatëve të pavarur; 69 vëzhgues nga institucionet publike. Megjithatë, vetëm një ditë para ditës së zgjedhjeve, Sekretariati i KQZ -së u bë i vetëdijshëm për faktin se më shumë se 400 vëzhgues vendas të akredituar (kryesisht nga subjektet politike, por edhe nga OJQ-të dhe mediat) u akredituan gjithashtu më vonë nga KQZ -ja për të qenë anëtarë të KVV-ve. KQZ -ja deklaroi se ata do ta zgjidhin çështjen menjëherë, megjithatë vendimi zyrtar mbi këtë çështje nuk ishte i disponueshëm në faqen e internetit.

Gjithashtu, për shkak të masave të vendosura nga Qeveria në lidhje me pandeminë COVID-19, të gjithë vëzhguesit vendas u udhëzuan që të mos kenë më shumë se një vëzhgues të pranishëm në një VV në të njëjtën kohë, për të zvogëluar numrin e përgjithshëm të personave në një hapësirë të mbyllur.

⁹⁵ Rregulla Zgjedhore e KQZ -së Nr. 07/2013 për Vëzhguesit e Zgjedhjeve, <https://bit.ly/2YNVhtN>

Rreth ENEMO

Rrjeti Evropian i Organizatave të Monitorimit të Zgjedhjeve (ENEMO) është një organizatë ndërkombëtare joqeveritare që përfaqëson një rrjet organizatash qytetare joqeveritare kombëtare të themeluar më 29 shtator 2001, në Opatija, Kroaci. Përbëhet nga 21 organizata kryesore të monitorimit të brendshëm nga 17 vende të Evropës Qendrore dhe Lindore dhe Azisë Qendrore, duke përfshirë dy vende të Bashkimit Evropian.

ENEMO kërkon të mbështesë interesin e bashkësisë ndërkombëtare në promovimin e demokracisë në rajon duke vlerësuar proceset zgjedhore dhe mjedisin politik dhe duke ofruar raporte të sakta dhe të paanshme të vëzhgimit. Misionet vëzhguese ndërkombëtare të ENEMO përdorin pika refermi dhe standarde ndërkombëtare për zgjedhjet demokratike për të vlerësuar procesin zgjedhor dhe kuadrin ligjor të vendit pritës. ENEMO dhe të gjitha organizatat anëtare të tij kanë miratuar Deklaratën e Parimeve të 2005 për Vëzhgimin Ndërkombëtar të Zgjedhjeve dhe Deklaratën e Parimeve Globale për Vëzhgimin dhe Monitorimin Jopartiak të Zgjedhjeve nga Organizatat Qytetare. Çdo vëzhgues i ENEMO-s nënshkroi Kodin e Sjelles për Vëzhguesit Ndërkombëtarë të Zgjedhjeve.

Organizatat anëtare të ENEMO-s kanë monitoruar më shumë se 250 zgjedhje kombëtare dhe kanë trajnuar më shumë se 240,000 vëzhgues.

Deri më sot, ENEMO ka organizuar 37 misione vëzhguese ndërkombëtare të zgjedhjeve në 10 vende: Gjeorgji 2021, Zgjedhjet Lokale; Moldavi 2021, Zgjedhjet Parlamentare; Shqipëria 2021, Zgjedhjet Parlamentare; Ukraina 2020, Zgjedhjet Lokale; Moldavi 2020, Zgjedhjet Presidenciale; Mali i Zi 2020, Zgjedhjet Parlamentare; Serbia 2020, Zgjedhjet Parlamentare; Moldavia 2019, Zgjedhjet lokale; Ukraina 2019, Zgjedhjet e Parakohshme Parlamentare; Ukrainë 2019, Zgjedhjet Presidenciale; Moldavia 2018-19, Zgjedhjet Parlamentare; Armenia 2018, Zgjedhje të parakohshme parlamentare; Moldavia 2016, Zgjedhjet Presidenciale; Ukrainë 2015, Zgjedhje të Rregullta Lokale; Ukrainë 2014, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2014, Zgjedhjet Presidenciale; Ukraina 2013 - ri-kandidimi i zgjedhjeve parlamentare 2012 në 5 KZV; Kosovë 2013, Zgjedhjet lokale, raundi i parë; Ukrainë 2012, Zgjedhjet Parlamentare; Kosova 2011, Rivotimi i Zgjedhjeve Parlamentare; Kosova 2010, Zgjedhjet Parlamentare; Kirgistan 2010, Zgjedhjet parlamentare; Ukrainë 2010, Zgjedhjet presidenciale, raundi i dytë; Ukrainë 2010, Zgjedhjet presidenciale, raundi i parë; Kosovë 2009, Zgjedhjet lokale; Moldavia 2009, Zgjedhjet Parlamentare; Georgia 2008, Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2007, Zgjedhjet parlamentare; Ukrainë 2007, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2006, Zgjedhje lokale në Poltava, Kirovograd dhe Chernihiv; Ukrainë 2006, Zgjedhjet Parlamentare; Kazakistan 2005, Zgjedhjet presidenciale; Shqipëri 2005, Zgjedhjet Parlamentare; Kirgistan 2005, Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2005, Zgjedhjet parlamentare; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale, rivotimi i raundit të dytë; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale. Zgjedhjet parlamentare; Gjeorgji 2008, Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2007, Zgjedhjet parlamentare; Ukrainë 2007, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2006, Zgjedhjet lokale në Poltava, Kirovograd dhe Chernihiv; Ukrainë 2006, Zgjedhjet

Parlamentare; Kazakistan 2005, Zgjedhjet presidenciale; Shqipëri 2005, Zgjedhjet Parlamentare; Kirgistan 2005, Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2005, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale, rivotimi i raundit të dytë; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale. Zgjedhjet parlamentare; Gjeorgji 2008, Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2007, Zgjedhjet parlamentare; Ukrainë 2007, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2006, Zgjedhjet lokale në Poltava, Kirovograd dhe Chernihiv; Ukrainë 2006, Zgjedhjet Parlamentare; Kazakistan 2005, Zgjedhjet presidenciale; Shqipëri 2005, Zgjedhjet Parlamentare; Kirgistan 2005, Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2005, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale, rivotimi i raundit të dytë; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale. Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2005, Zgjedhjet parlamentare; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale, rivotimi i raundit të dytë; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale. Zgjedhjet presidenciale; Kirgistan 2005, Zgjedhjet Parlamentare; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale, rivotimi i raundit të dytë; Ukrainë 2004, Zgjedhjet presidenciale.

Organizatat anëtare të ENEMO janë: Qendra për Iniciativa Qytetare CCI, Bosnjë dhe Hercegovinë; Qendra për Tranzicionin Demokratik - CDT, Mali i Zi; Qendra për Monitorim dhe Hulumtim - CeMI, Mali i Zi; Qendra për Zgjedhje të Lira dhe Demokraci - CeSID, Serbi; Në mbrojtje të të drejtave të votuesve 'GOLOS', Rusi; Gong, Kroaci; Shoqëria Ndërkombëtare për Zgjedhje të Drejta dhe Demokraci - ISFED, Gjeorgji; Shoqata KRIIK, Shqipëri; Shoqata e Qytetarëve MOST, Maqedoni; Promo- LEX, Moldavi; OPORA, Ukrainë; Shoqëria për Kulturë Demokratike SDC, Shqipëri; Qendra Anti-Korrupsion për Transparencë Ndërkombëtare(TIAC), Armeni; Qendra e Monitorimit të Zgjedhjeve dhe Studimeve Demokratike (EMDS), Azerbajxhan; Komiteti Bjellorus i Helsinkit (BHC), Bjellorusi; FSCI, Kazakistan; Instituti Demokratik i Kosovës (KDI), Kosovë; Koalicioni për Demokraci dhe Shoqëri Civile, Kirgistan; Qendra për Hulumtim, Transparencë dhe Përgjegjshmëri (CRTA), Serbi; Obcianske OKO (OKO), Sllovaki; Komiteti i Votuesve të Ukrainës (CVU), Ukrainë.